

Zaměstnanost člověka bez domova jako faktor ovlivňující změnu jeho životního stylu

Jitka Zajíčková

Bakalářská práce
2015

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd
akademický rok: 2014/2015

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Jitka Zajíčková**
Osobní číslo: **H12523**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Andragogika v profilaci na řízení lidských zdrojů
v neziskové sféře**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Zaměstnanost člověka bez domova jako faktor
ovlivňující změnu jeho životního stylu**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.
Vymezení pojmů a teoretických východisek vztahujících se k bezdomovectví, zaměstnanosti a nezaměstnanosti.
Příprava metodiky výzkumné části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.
Realizace kvantitativního výzkumu formou dotazníků.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.
Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

BUCHTOVÁ, Božena, Josef ŠMAJS a Zdeněk BOLELOUCKÝ. Nezaměstnanost. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-4282-3.

BUCHTOVÁ, Božena. Nezaměstnanost: psychologický, ekonomický a sociální problém. Praha: Grada, 2002. ISBN 80-247-9006-8.

DURDISOVÁ, Jaroslava. Sociální politika v ekonomické praxi: vybrané problémy. Praha: Oeconomica, 2005. ISBN 80-245-0850-8.

CHRÁSKA, Miroslav. Úvod do výzkumu v pedagogice: základy kvantitativně orientovaného výzkumu. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003. ISBN 80-244-0765-5.

KELLER, Jan. Posvácení bezdomovců: úvod do sociologie domova. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2013. ISBN 978-80-7419-155-8.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Eva Šalenová

Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce:

9. ledna 2015

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2015

Ve Zlíně dne 9. ledna 2015

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 28.4.2015

.....
Jilka Rajčková

¹⁾ zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výtisky, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlíží k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zabývá životem člověka bez domova, jeho zaměstnaností a vlivem zaměstnanosti na jeho životní styl. Cílem je zmapovat životní styl lidí bez domova a zjistit, jaký význam má pro člověka bez domova práce a zaměstnanost. Práce obsahuje teoretickou část, která je věnována významu práce v životě člověka, dlouhodobé nezaměstnanosti a bezdomovectví. Praktická část je věnována výzkumu, jehož cílem je objasnit význam práce a zaměstnanosti v životě člověka bez domova.

Klíčová slova: bezdomovectví, bezdomovec, člověk bez domova, životní styl, práce, zaměstnání, dlouhodobá nezaměstnanost.

ABSTRACT

This bachelor's thesis deals with the life of the people without home, his employment and the employment's influence of his lifestyle. The main goal is to map the lifestyle of the people without home and to find out what meaning has the unemployment for a person without work. The work includes theoretic part, which is dedicated to importance of work in the life of a person, long-term unemployment and homelessness. The practical part is dedicated to research, which goal is to clear the importance and unemployment in the life of a person without home.

Keywords: homelessness, homeless, a person without home, lifestyle, job, employment, long-term, unemployment.

Děkuji vedoucí mé bakalářské práce Mgr. Evě Šalenové za vedení, ochotu a pomoc, kterou mi během zpracování bakalářské práce poskytla.

Také děkuji za podporu a trpělivost mé rodině a Janě, bez které bych nedošla do konce.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD.....	10
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 PRÁCE V ŽIVOTĚ ČLOVĚKA	12
1.1 PLACENÁ PRÁCE - ZAMĚTNÁNÍ.....	12
1.2 VÝZNAM PRÁCE V ZAMĚTNÁNÍ PRO ŽIVOT ČLOVĚKA	13
1.2.1 Peníze	14
1.2.2 Vytváří strukturu času	15
1.2.3 Sociální zkušenosti.....	16
1.2.4 Podíl na cílech a účelech, které jedince přesahují.....	18
1.2.5 Identita.....	19
1.2.6 Získávání a zdokonalování dovedností	19
1.3 PRÁVO NA PRÁCI	20
1.4 SOCIÁLNÍ STÁT	21
1.5 EVROPSKÁ POLITIKA ZAMĚTNANOSTI	22
2 NEZAMĚTNANOST	23
2.1 NEZAMĚTNANOST V ŽIVOTĚ ČLOVĚKA.....	23
2.1.1 Rozlišení podle příčin	24
2.2 DLOUHODOBÁ NEZAMĚTNANOST.....	25
3 BEZDOMOVECTVÍ	27
3.1 PŘÍČINY BEZDOMOVECTVÍ.....	27
3.1.1 Individuální příčiny bezdomovectví.....	29
3.1.2 Strukturální příčiny bezdomovectví	29
3.2 FENOMÉN BEZDOMOVECTVÍ	31
3.2.1 Životní styl bezdomovectví.....	31
3.3 PRÁCE V ŽIVOTĚ BEZDOMOVců.....	35
II PRAKTICKÁ ČÁST	36
4 ÚVOD K VÝZKUMU	37
4.1 CÍL VÝZKUMU	37
4.2 VÝZKUMNÝ PROBLÉM	38
5 DESIGN VÝZKUMU	39

5.1	VOLBA DESIGNU	39
5.2	PŘÍPADOVÁ STUDIE	40
5.3	VOLBA PŘÍPADU	41
5.4	DEFINOVÁNÍ ETICKÝCH KRITÉRIÍ	42
5.5	METODY SBĚRU DAT	43
5.6	METODY ANALÝZY DAT	45
6	ANALÝZA DAT	46
6.1	KATEGORIE	46
6.2	ANALÝZA KATEGORIÍ	49
6.3	ZÁVĚR VÝZKUMU	58
6.3.1	Jak by sami bezdomovci popsali svůj život (životní styl) bez domova a bez zaměstnání?	58
6.3.2	Jaký význam v jejich životě práce v zaměstnání má?	59
6.3.3	Jak se jejich život vlivem práce v zaměstnání změnil?	60
6.3.4	Jak vidí sami bezdomovci řešení problému bezdomovectví a nezaměstnanosti bezdomovců?	61
7	DOPORUČENÍ PRO PRAXI	62
8	ZÁVĚR	64
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	66
	SEZNAM PŘÍLOH	69

ÚVOD

Práce zaujímá v našich životech klíčovou a nenahraditelnou roli, je podstatnou částí celého produktivního věku člověka. Práce v zaměstnání je nejen zdrojem peněz, ale také společenského postavení. Je něčím, co nás samotné identifikuje, je součástí naší identity. Určuje nejen naši přítomnost, ale poskytuje nám i možnost plánování, je příslibem budoucnosti. Naplňuje různými způsoby naše životy, a pokud ji nemáme, nebo ztratíme, přináší tato skutečnost pro náš život, naši existenci vážné důsledky.

Tato bakalářská práce se zabývá prací v zaměstnání a jejím vlivem na život člověka bez domova. V dnešní době je otázka práce, zaměstnání a nezaměstnanosti častým a mnohdy i citlivým tématem pro většinu společnosti. V době, kdy se i „normálním“ lidem jen obtížně daří udržet si práci a po její případné ztrátě si opět najít novou, se názory na tuto skupinu obyvatelstva zhoršují a prohlubuje se propast mezi těmito dvěma světy.

Lidé bez domova, bezdomovci, jsou velmi specifickou částí naší společnosti - jsou lidmi na jejím okraji. Život těchto lidí se odehrává v sociální realitě, která se podstatně liší od reality člena majoritní společnosti a kterou člověk z této většinové společnosti často vůbec nechápe, nerozumí jí. Celý způsob jejich života je tak diametrálně odlišný, že člověk snadno podléhá tendenci toto neznámé odsuzovat, zavrhnout, ignorovat.

Měli bychom si však uvědomit, že lidé bez domova si ve většině případů nejsou schopni sami pomoci a uniknout z degradujícího sociálního statusu bezdomovce je pro ně velmi nesnadné. Potřebují pomoc společnosti. Společnosti, která o ně bohužel ale často nemá zájem, snahám o jejich „navrácení do života“ nevěří a není ochotná je podporovat.

Tato práce si klade za cíl zmapovat životní styl lidí bez domova a zjistit, jaký význam v jejich životech práce a zaměstnanost má. Zmapovat jaký vliv má zapojení do práce na různé oblasti života těchto lidí. Tím se přiblížit problematice bezdomovectví a sociální skupině lidí bez domova, specifikám jejich způsobu života. Přispět tak porozumění zvláštnostem a problémům této skupiny obyvatel a poznat možnosti řešení jejich nelehké sociální situace.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 PRÁCE V ŽIVOTĚ ČLOVĚKA

Lidská práce je odvěkou součástí života a to od doby, kdy jak uvádí Šmajš (Buchtová, Šmajš a Boleloucký, 2013, s. 17), vzrušení a napětí z lovu nahradilo bezpečnější pastevec-tví a primitivní obdělávání půdy. Se zemědělstvím vzniká povinnost člověka pracovat a práce se tak stává „náplní většiny všedních dní a začíná strukturovat den, týden i rok člověka. Stává se nezbytnou součástí lidského života“ (Buchtová, Šmajš a Boleloucký, 2013, s. 17).

Tak pevně je spjata s celým lidským životem, že Šmajš (Buchtová, Šmajš a Boleloucký, 2013, s. 18) mluví o biologickém zakotvení práce: „Lidská produktivní práce je biologicky zakotvená ... Potřeba přiměřené fyzické námahy je zakotvena již v konzervativním genu-mu člověka. Biologická konstrukce člověka (jeho fenotyp) byla uzpůsobena pro neustálý pohyb a námahu. Zdravý člověk má vedle hladu a žízně nutkavou potřebu přetvářecí aktivi-ty, spojené s poznáváním, tvorbou, hrou, komunikací, námahou a odpočinkem – potřebu práce.“ (Buchtová, Šmajš a Boleloucký, 2013, s. 18)

„Lidská produktivní práce je funkční náhradou fyzické námahy našich předků při obstará-vání potravy a udržování života ve volné přírodě.“ (Buchtová, Šmajš a Boleloucký, 2013, s. 11)

Také Hennigan (2012, s. 840) ve své studii o podstatě práce mluví o práci jako o zásadní skutečnosti existence člověka. Od starověku do současnosti lidé uspokojují své potřeby a přání prostřednictvím práce. Ať už se jedná o práci v zemědělství, stavění lodí nebo infor-mační technologie rozvíjející nové počítačové programy, práce je jedním z prostředků, kterými lidé naplňují své početné a nekonečně rozličné potřeby, přání a touhy. (Hennigan, 2012, s. 840)

1.1 Placená práce - zaměstnání

Pojem práce je zde chápán z obecného hlediska, tedy jako jakákoli námaha, kterou člověk vynakládá ve svém životě. Giddens (1999, s. 309) definuje práci jako „vykonávání úkolů vyžadujících mentální a fyzické úsilí, jehož cílem je výroba zboží a služeb k uspokojení lidských potřeb“ (Giddens, 1999, s. 309).

V našem běžném životě jsme zvyklí ztotožňovat pojem „práce“ s placeným zaměstnáním, což je velmi zjednodušující a mnohdy zavádějící. Mareš (2002, s. 16) uvádí, že bychom

měli odlišovat práci od zaměstnání, protože „ne každý, kdo pracuje je zaměstnaný a na druhé straně také ne každý, kdo nepracuje je nezaměstnaný“ (Mareš, 2002, s. 16). Následně upřesňuje tuto myšlenku tím směrem, že bychom měli odlišovat práci, a to především práci konanou pro vlastní potěšení či v domácnosti, od zaměstnání. Zaměstnání definuje jako „práci na smluvním základě, zahrnující i materiální odměnu za její výkon.“ (Mareš, 2002, s. 16) Ke stejnému pojetí práce se přiklání i Giddens (1999, s. 309), který za zaměstnání považuje práci, která „se děje výměnou za pravidelnou mzdu či plat.“ (Giddens, 1999, s. 309)

Také v této práci budeme vycházet z rozdělení práce na práci ve svém volném čase, pro vlastní potřebu a potěšení a práci za materiální odměnu tedy práci v zaměstnání. Svým zaměřením bude tato práce dále pojednávat především o práci v zaměstnání, proto pokud bude v této práci uveden pojem *práce*, rozumíme tím *práce v zaměstnání*.

1.2 Význam práce v zaměstnání pro život člověka

Mareš (2002, s. 68) uvádí, že pracovní vztahy jsou zdrojem identity člověka. O tom, že práce zaujímá v životě takto zásadní roli, podle Mareše vypovídá i to, že jedním z nejdůležitějších principů, pořadajících životní dráhu člověka jsou přechod k ekonomické aktivitě a ukončení této aktivity. „Zaměstnání hraje v naší kultuře roli centrální instituce, skrze kterou se definujeme. Cíle, status, sociální kontakty, struktura našeho života i jednotlivých dnů jsou primárně odvozovány z našeho zaměstnání. Naše vzdělání je chápáno jako příprava na zaměstnání a volný čas jako regenerace pro další práci v zaměstnání. Ostatně ani nezaměstnanost není vymezena pozitivními atributy, ale negativně jako ztráta zaměstnání.“ (Mareš, 2002, s. 68)

Buchtová (2013, s. 49) o placené práci mluví jako o důležité podmínce zajištění důstojné existence člověka a to nejen z hlediska materiálního prospěchu. Zdůrazňuje pocit seberealizace a společenské užitečnosti, které vykonávání placené práce tedy zaměstnání s sebou přináší. Podle Buchtové práce „vřazuje člověka do řádu sociálních vztahů, uspokojuje jeho potřeby ctižádosti, sebeuplatnění a sebeúcty.“ (Buchtová, Šmajš a Boleloucký, 2013, s. 49)

Giddens (1999, s. 308) vidí zaměstnání jako důležitou složku života člověka v moderní společnosti. „Zaměstnání hraje důležitou roli pro udržení sebeúcty.“ (Giddens, 1999, s. 308) Giddens dále shrnuje šest klíčových charakteristik placené práce, které mají zásadní

význam pro život člověka. Jsou jimi peníze, míra aktivity (osvojení znalostí a schopností), změna, strukturovaný čas, sociální kontakty, osobní identita.

K podobným závěrům o klíčové roli práce v životě člověka dospěli v rámci svého výzkumu v Marienthalu i Jahodová, Lazarsfeld a Zeisel . „Cílem jejich studie, bylo podat komplexní analýzu psychosociálních následků dlouhodobé nezaměstnanosti.“ (Buchtová In Jahoda, Lazarsfeld a Zeisel, 2013, s. 8) V tomto výzkumu se zaměřili na následky nezaměstnanosti u postižených rodin i celého vesnického společenství v Marienthalu. Na základě svých zjištění identifikovali pět základních potřeb uspokojovaných zaměstnáním, které Mareš (2002, s. 71) shrnul takto. „ Práce v zaměstnání svým strukturovaným a regulovaným charakterem podle Jahodové: vytváří pro zaměstnaného člověka reálnou strukturu času (dne, týdne, roku); znamená příležitost pravidelně sdílené sociální zkušenosti mimo rámec rodiny; umožňuje jedinci se podílet na cílech a účelech, které ho přesahují; vymezuje jeho osobní status a osobní identitu; vynucuje si řadu aktivit, k nimž bez zaměstnání člověk není motivován.“ (Mareš, 2002, s. 71)

1.2.1 Peníze

V naší společnosti hrají peníze klíčovou roli v životě každého jedince i celé společnosti. Míra jejich vlastnictví a způsob získávání se u různých lidí liší, ale jak shrnuje Giddens (1999, s. 308), pro většinu jedinců je hlavním zdrojem peněz jejich zaměstnání „Pro mnoho lidí představuje mzda či plat za práci hlavní zdroj obživy.“ (Giddens, 1999, s. 308) A způsob získávání peněz prací se stává společenskou normou. „Společnost očekává, že praceschopný jedinec bude své příjmy získávat především prací či činnostmi s ní spojenými, a zároveň vytváří mechanismy, které pro většinu jedinců práci jako zdroj jejich příjmů činí nezbytnou.“ (Mareš, 2002, s. 68) Mareš dále uvádí, že „placená práce, projevující se jako zaměstnání, je jádrem sociální organizace společnosti i identity jednotlivců. Poskytuje lidem prostředky existence, ale i status a sociální zařazení. (Mareš, 2002, s. 13)

O důležitosti placené práce v životě člověka, která slouží jako zdroj peněz, vypovídá i její ztráta a následná nezaměstnanost. Nezaměstnanost má na finanční stránku života člověka zásadní vliv. Bez příjmu ze zaměstnání lidé zpravidla „začnou mít daleko větší obavy, že si neporadí s každodenními životními problémy.“ (Giddens, 1999, s. 308)

1.2.2 Vytváří strukturu času

Utváření struktury času je jednou z významných oblastí, kterou práce pozitivně ovlivňuje. „U osob pracujících na plný úvazek se struktura dne obvykle řídí podle rytmu práce, Ten sice může představovat určitou zátěž, ale současně dává celému dni řád, který osobám bez práce často chybí.“ (Giddens, 1999, s. 308) Vytváření struktury dne, týdne, měsíce se může mnohdy zdát samozřejmostí, důležitost takového strukturování času nám však ukazuje proměna časové perspektivy u jedinců, kteří o práci přišli a jsou nezaměstnaní.

Buchtová (Buchtová, Šmajš a Boleloucký, 2013, s. 63) uvádí, že „při náhlé ztrátě práce se často projevuje dezorientace způsobená tím, že dosud jednoznačný průběh profesní i společenské činnosti náhle skončí a nastává prázdno, nejistota a úzkost: člověk neví, jak tuto novou situaci zvládnout. Nezaměstnaní a jejich rodiny se zvýšenou měrou soustřeďují na minulost a současnost, ale pro budoucnost se u nich objevuje nechápavý až zmatený smysl. Pasivní chování ve volném čase (např. polehávání na pohovce, které nevede k aktivnímu hledání nové práce) roste s délkou nezaměstnanosti. Toto ochromení časové perspektivy potvrzují i poznatky z oboru gerontologie: vyplývá z nich, že lidé, kteří si v životě staví různorodé odvážné plány a cíle, a kteří usilují o jejich splnění, nacházejí v životě mnohem dříve novou rovnováhu. Naopak lidé, orientovaní jen do světa práce nabývají při náhlé ztrátě zaměstnání pocit, že „přicházejí o pevnou půdu pod nohama“ a že život pro ně už nemá smysl.“ (Buchtová, Šmajš a Boleloucký, 2013, s. 63)

K podobnému závěru dospěla i Jahodová ((Jahoda, Lazarsfeld a Zeisel, 2013, s. 123), kdy při výzkumu v Marienthalu bylo vnímání času jednou z oblastí zkoumání. Výzkumníci při dlouhodobém sledování jednotlivců a rodin popisují negativní změny v jejich životech, kdy dochází k rozkladu orientace v čase. „Nyní, když nejsou pod žádným tlakem, nepodnikají nic nového a jejich dříve spořádaná existence se postupně mění v existenci nedisciplinovanou a prázdnou. Když se ohlédnou za jakýmkoli obdobím tohoto volna, nedokáží si vzpomenout na nic, co by stálo za zmínku.“ (Jahoda, Lazarsfeld a Zeisel, 2013, s. 123) Téměř až v závěru výzkumu si například výzkumníci všimli, že se zdatelně prodlužuje doba, za kterou lidé přejdou ulici. „Téměř dvě třetiny mužů alespoň dvakrát přerušily chůzi, pouze jeden z deseti došel do svého cíle bez zastavení.“ (Jahoda, Lazarsfeld a Zeisel, 2013, s. 124) Absence zaměstnání roztříštila strukturu dní těchto lidí „Jedinými záchytnými body zůstalo ranní vstávání, oběd a večerní ulehnutí k spánku. Mezitím čas ubíhá v nečinnosti;

nikdo ani neví, co se událo. ... Nezaměstnaný člověk již prostě není schopen popsat vše, co v průběhu dne dělal.“ (Jahoda, Lazarsfeld a Zeisel, 2013. s. 124 – 127)

Práce nejen určuje časovou strukturu našeho dne, ale také má vliv na vnímání naší budoucnosti. Jak uvádí Giddens (1999, s. 308) „pro nezaměstnané bývá velkým problémem nuda. Přestávají si všimnout toho, jak čas běží, a stávají se apatickými. (Giddens, 1999, s. 308) Apatii, ztrátu motivace cokoli dělat a naprostou změnu časové orientace člověka – a to nyní ve smyslu orientace v delších časových obdobích jako minulost, přítomnost a budoucnost – popsala i Jahodová (Jahoda, Lazarsfeld a Zeisel, 2013, s. 111). „Zoufalství, beznaděj, pocit marnosti, že nemá smysl o nic usilovat a následná absence jakýchkoli dalších pokusů o hledání práce nebo o nápravu situace. Místo toho pouze neustálé srovnávání přítomnosti s lepší minulostí. ... Nepřemýšlejí o plánech do budoucna, nemají žádné naděje.“ (Jahoda, Lazarsfeld a Zeisel, 2013. s. 111) V poslední fázi, kterou Jahodová (Jahoda, Lazarsfeld a Zeisel, 2013. s. 112) nazývá „apatickou“ se vnímání času naprosto rozpadá a dochází k extrémům, kdy „nikdo neplánuje žádnou vzdálenější budoucnost, ani nejbližší dny a hodiny.“ (Jahoda, Lazarsfeld a Zeisel, 2013. s. 112)

1.2.3 Sociální zkušenosti

Zaměstnání člověka neslouží jen k získávání finančních prostředků – peněz, ani pouze k vytváření časové struktury každodenního života. Velmi důležitou oblastí, kterou zaměstnání nebo jeho případná absence ovlivňuje, je vytváření a udržování sociálních vztahů mimo okruh svých nejbližších, své rodiny. Zaměstnání podle Buchtové (Buchtová, Šmajš a Boleloucký, 2013, s. 49) „vytváří sociální pole strukturovaných kontaktů s možností vést rozhovory, potkávat jiné lidi a uzavírat přátelství“ (Buchtová, Šmajš a Boleloucký, 2013, s. 49), což je pro plnohodnotný život člověka zásadní. Také Giddens (1999, s. 308) mluví o pracovním prostředí jako o místě, kde „lidé často nacházejí přátele a příležitosti podílet se na společných činnostech“. (Giddens, 1999, s. 308)

Potřeba sociálního kontaktu hraje důležitou roli v životě člověka i celé společnosti. Nakonečný (1996, s. 243) uvádí, že u člověka se „v každém způsobu chování uplatňuje sociální determinace, neboť sociální vztažnost člověka je jeho podstatnou charakteristikou. Za sociálně motivované chování lze pokládat ty druhy chování, které mají zřejmý sociální cíl, např. sdružování a komunikace, resp. vycházejí z potřeb či popudů, které mají sociální obsah.“ (Nakonečný, 1996, s. 243) Nakonečný (1996, s. 243) dále uvádí, že sociální kontakt,

nebo již jen přítomnost druhého člověka, je zdrojem určitého uspokojení. Pak se i takové situace jako kolektivní frustrace stávají snesitelnějšími. „Přítomnost druhých lidí vede ke snižování úzkosti a sociální kontakt umožňuje především výměnu informací a srovnávání se, zpětné vazby k vlastnímu chování, poskytuje modely.“ (Nakonečný, 1996, s. 243) Proto také sociální izolace, která je důsledkem ztráty zaměstnání, „je pro člověka nepříjemná a nesnáší ji dlouho“ (Nakonečný, 1996, s. 243).

Práce v zaměstnání zprostředkovává člověku sociální kontakt, který uspokojuje jeho sociální potřeby sdružovat se a potřeby emocionálního kontaktu. Nakonečný (1996, s. 243) uvádí, že „sdružování se na základě společných zájmů, idejí a motivů je založeno na sebepotvrzování.“ (Nakonečný, 1996, s. 243) Buchtová v této souvislosti zmiňuje, že „skupinová práce nabízí sociální prostředí, ve kterém se člověk hodnotí a srovnává s ostatními lidmi. ... Dává člověku pocit seberealizace a společenské užitečnosti.“ (Buchtová, Šmajsa a Boleloucký, 2013, s. 49) Potřeba emocionálního kontaktu, kterou Nakonečný (1996, s. 244) definuje jako „potřebu orientovat se v emocionálních postojích jiných lidí“, vidí jako „potřebu citové odezvy, s níž souvisí i jev empatie (vcítění). Člověk potřebuje jiného člověka již proto, že prakticky všechny své vlastní potřeby uspokojuje v interakci s jinými lidmi.“ (Nakonečný, 1996, s. 244)

„V rámci sociálního kontaktu pak lidé nacházejí uspokojení celé řady dalších specifických sociálně vztažných potřeb (opory, obdivu, úcty – ego-vztažné odměny – porozumění, přijetí a náležitosti, afiliace a závislosti a dalších). V kontaktu s lidmi nacházejí i smysl života, uspokojení jednoho z nejvýznamnějších motivů vůbec, neboť obvykle manželé, milenci, přátelé, rodiče, ale i spolupracovníci a spoluobčané mnohé z toho, co činí, činí také pro druhé a s ohledem na ně.“ (Nakonečný, 1996, s. 245)

Potřebu sociálních vztahů nejen v rodině, ale i mimo ni a jejich důležitost potvrzují také výsledky výzkumu v Marienthalu. Jahodová (Jahoda, Lazarsfeld a Zeisel, 2013, s. 132) uvádí záznamy rozhovorů, které v rámci svého výzkumu zaměřili právě na tuto oblast, kterou ztráta zaměstnání také ovlivnila. Důležitost sociálních vztahů popisuje na příkladech žen, u kterých by se mohlo zdát, že ztrátou zaměstnání v podstatě získaly více času na domácnost a již nemusí fungovat na dvou úrovních – zaměstnání a následná práce v domácnosti – a tím se jim ulevilo od fyzické zátěže. Tyto ženy sice přiznávají, že fyzicky je situace bez zaměstnání lehčí, ale Jahodová (Jahoda, Lazarsfeld a Zeisel, 2013, s. 132) uvádí, že „skoro všechny záznamy také obsahují větu typu: „*Kdybychom se jen mohli vrátit*

do práce. Toto přání je z čistě finančních důvodů naprosto pochopitelné, ale ženy opakovaně tvrdí, že se nejedná pouze o peníze.“ (Jahoda, Lazarsfeld a Zeisel, 2013. s. 132) V uvedených rozhovorech ženy mluví o tom, že bez práce jsou „zavřené mezi čtyřmi stěnami, je to jakoby člověk nežil“ (Jahoda, Lazarsfeld a Zeisel, 2013. s. 133) Jahodová tyto rozhovory shrnuje a uvádí, že nejen v životě žen, ale všech dříve zaměstnaných obyvatel Marienthalu „továrna rozšiřovala jejich duševní obzor a zajišťovala sociální kontakty, které jim nyní chybějí.“ (Jahoda, Lazarsfeld a Zeisel, 2013. s. 133)

1.2.4 Podíl na cílech a účelech, které jedince přesahují

Důležitou oblastí života každého člověka je také účast na věcech, záměrech a aktivitách, které přesahují jeho vlastní fyzické potřeby. Práce v zaměstnání nabízí tuto možnost ztotožnění se s vyššími cíli a podílení se na jejich uskutečňování. Zaměstnání pak přináší „pocit vlastní užitečnosti pro společnost“ (Buchtová, Šmajš a Boleloucký, 2013, s. 77).

Podmíněnost vlastního pocitu *užitečnosti pro společnost* prací a také ovlivnění míry aktivit v této oblasti ztrátou zaměstnání popisuje Jahodová (Jahoda, Lazarsfeld a Zeisel, 2013, s. 143). Ztráta zaměstnání zde velmi zřetelně ovlivňuje různé kulturní aktivity, kterým se lidé věnovali, a má přímý vliv na jejich úpadek. „Jejich životní požadavky se neustále snižují, okruh společenských institucí a událostí, jichž se účastní, se zmenšuje, Veškerá zbývající energie je soustředěna na zachování tohoto zmenšujícího se existenčního prostoru.“ (Jahoda, Lazarsfeld a Zeisel, 2013, s. 143) V důsledku toho například přestalo úplně fungovat ochotnické divadlo, protože herci ztratili nadšení a navzdory zvýšenému množství svého volného času, nebyli již ochotni hrát.

Pokles aktivity byl zaznamenán také v dělnické knihovně, kde klesl počet výpůjček o 49 procent oproti době před nezaměstnaností a to i navzdory zrušení poplatku za vypůjčení.

Další oblastí, kde, byly patrné změny, byl zájem lidí o veřejné dění, politiku. Před ztrátou zaměstnání se většina mužského obyvatelstva sdružovala v různých politických spolcích, podle své politické příslušnosti – což bylo pro období po první světové válce typické, v té době politické spolky sloužili především jako místo setkávání a diskuse. Téměř všichni jedinci se aktivně zapojovali do politického dění ve svém okolí a zajímali se o politickou situaci i v širším měřítku. Odebírali různé politické deníky a diskutovali o této problematice. V důsledku nezaměstnanosti byly zaznamenány změny i v této oblasti. Poklesl počet předplatitelů deníků, kdy nebyla příčinou finanční náročnost předplatného, protože vydava-

telé podstatně snížili cenu pro nezaměstnané. Také došlo k poklesu členství v různých matrialských politických organizacích a to i přes snížení členských poplatků. Jak Jahodová v závěru uvádí „tyto záležitosti ztratily v kontextu každodenních starostí svoji motivační sílu.“ (Jahoda, Lazarsfeld a Zeisel, 2013, s. 93)

1.2.5 Identita

Práce v zaměstnání je také zdrojem budování a potvrzování osobní identity jednotlivce. Giddens (1999, s. 308) v souvislosti se zaměstnáním a osobní identitou uvádí, že „pracovníkovi poskytuje jeho zaměstnání pocit pevné sociální identity, který je pro něj velmi cenný.“ (Giddens, 1999, s. 308) Buchtová (Buchtová, Šmajš a Boleloucký, 2013, s. 49 - 50) v souvislosti s prací v zaměstnání říká, že „v konkrétní práci, k níž jsou nezbytné znalosti, schopnosti a dovednosti, se rozvíjí lidská osobní identita. Z mentálně hygienického hlediska umožňuje pracovní úsilí odvod přebytečné duševní a tělesné energie. ... Zaměstnání je zdrojem identity a sebeúcty člověka.“ (Buchtová, Šmajš a Boleloucký, 2013, s. 49 - 50)

Vliv zaměstnání na utváření identity člověka je jasně patrný z důsledků, která na identitu člověka má ztráta zaměstnání. „Vytrácí se smysl života, dochází k omezení sociálních kontaktů s přáteli a spolupracovníky, nastává postupný rozpad integrity osobnosti. Vytrácejí se aktivity, které byly pravidelnou součástí denního pracovního rytmu člověka.“ (Buchtová, Šmajš a Boleloucký, 2013, s. 50) V důsledku těchto změn se člověka zmocňuje strach z budoucnosti, nejistota a pochybnosti o vlastních schopnostech.

Práce je v naší společnosti spojována nejen se společenskou, ale také s osobní hodnotou člověka. Zaměstnání je vnímáno jako prostředek k uskutečňování životních cílů. Ztráta zaměstnání je pak silně stresující událostí. „Tento subjektivně stresující zážitek je navíc okolím stále ještě vnímán s předsudkem – jako znamení životního selhání jedince.“ (Buchtová, Šmajš a Boleloucký, 2013, s. 50)

1.2.6 Získávání a zdokonalování dovedností

Mareš (2002, s. 71) uvádí, že placená práce v životě člověka má klíčový vliv na úroveň činností, schopností a dovedností člověka. „Zaměstnání je základnou pro získávání a zdokonalování dovedností a schopností člověka, dokonce i tehdy, když jde o práci rutinní. (Mareš, 2002, s. 71) Práce v zaměstnání je prostředkem k osvojení a používání určitých znalostí a dovedností. „I stereotypní práce představuje strukturované prostředí, které us-

měrně a odčerpává energii jedince.“ (Giddens, 1999, s. 308) Buchtová (2013, s. 49) uvádí, že „při zvládnání pracovních úkolů může jednatel objektivizovat své schopnosti a získat pocit odborné kompetence“ (Buchtová, Šmajš a Boleloucký, 2013, s. 49).

Stejně tak jako práce v zaměstnání buduje a posiluje vznik dovedností a schopností, tak nezaměstnanost vede k opaku. Jahodová (Jahoda, Lazarsfeld a Zeisel, 2013, s. 138) v souvislosti s nezaměstnaností a ztrátou dovedností dokonce mluví o tzv. *nové odbornosti* „lidé postupně ztrácejí kontakt se svým řemeslem a povoláním a místo tohoto získávají novou odbornost – být nezaměstnaným“ (Jahoda, Lazarsfeld a Zeisel, 2013, s. 138). Dlouhodobou nezaměstnaností pak hrozí nejen ztráta dovedností, ale může docházet i ke „ztrátě pracovní tradice, pracovní mentality“ (Jahoda, Lazarsfeld a Zeisel, 2013, s. 138).

1.3 Právo na práci

Žijeme v době, kdy se poptávka po lidské práci snižuje. V některých odvětvích se dokonce setkáváme již nyní s úplným ústupem, mizením tradiční živé práce. V předchozích kapitolách vidíme, jak důležitou roli práce v životě jedince zastává a jak velké negativní změny v životě lidí i celé společnosti přináší ztráta práce, zaměstnání. Také Šmajš a Buchtová (Buchtová, Šmajš a Boleloucký, 2013, s. 10) upozorňují na nebezpečí „pozdního rozpoznání toho, čím vším tradiční práce v životě člověka a lidské společnosti je“ (Buchtová, 2013, s. 10). Varují také před tím, že teprve až ztráta této po staletí běžné a nezbytné náplně lidského života nám, jako lidské společnosti ukazuje, jak důležitou součást a nezbytnou roli práce v životě člověka zastává. (Buchtová, Šmajš a Boleloucký, 2013, s. 10)

V souvislosti s důsledky, které absence práce v životě dnešního člověka přináší a kterými se bude podrobněji zabývat následující kapitola, mluví Šmajš a Buchtová (Buchtová, Šmajš a Boleloucký, 2013, s. 10) přímo o „právu na přiměřenou práci“. A zároveň vysvětlují důvody takto zásadních a přímých názorů „Práce není pouze kategorií ekonomickou, ale také obecně kulturní, antropologickou, psychologickou a medicínskou. Pod tlakem zhoršování duševního zdraví nezaměstnaných a sociálně vyloučených lidí hájíme názor, že práce by měla náležet do souboru základních lidských práv a svobod. Právo na přiměřenou práci je předpokladem lidské svobody.“ (Buchtová, Šmajš a Boleloucký, 2013, s. 10)

Šmajš (Buchtová, Šmajš a Boleloucký, 2013, s. 23) dále uvádí, že „právo na přiměřenou práci, byť dočasně zkrácenou, by mělo patřit k základním právům člověka v jakékoli spo-

lečnosti. Příroda je nejen nejvyšší hodnotou a absolutní mocí nad lidmi a kulturami, ale i přirozenou matkou všech lidí a kultur. Snad jen vzhledem k nízké úrovni biologického a filozofického vzdělání dnešní veřejnosti může zatím predátorská kultura právo na placenou produktivní práci i nepsanou *ústavu* Země beztrestně porušovat. „Práce je spjata s biologickou konstrukcí člověka, že přímo souvisí se zdravím, štěstím a sebeúctou lidí. Zánik potřeby plnohodnotné práce je proto jedním z faktorů, které ponižují člověka a poškozují společnost.“ (Buchtová, Šmajš a Boleloucký, 2013, s. 23)

1.4 Sociální stát

Vnímání práce jako základní hodnoty a také přístup k ní je významným prvkem, který určuje a odlišuje sociální stát. „Sociální politika a její konkrétní realizace (sociální systémy) jsou významným momentem všeobecného postoje k lidským právům.“ (Durdisová, 2005, s. 7) Durdisová (2005, s. 7) dále definuje sociální státy jako právně vyspělé, které „vytvářejí právní prostředí pro naplnění sociálních práv při respektování individuální svobody jedince. Sociální práva, označovaná jako práva člověka na důstojný materiální život v sobě zahrnují právo na sebeuplatnění (právo na vzdělání, právo na zaměstnání, právo na volný čas pod.), právo na životní úroveň, která by umožnila realizovat právo na zdraví jeho a jeho rodiny (právo na přiměřenou mzdu, dávky sociálního zabezpečení), jakož i právo na přiměřené životní podmínky, a to i v době, kdy nemůže být výdělečně činný.“ (Durdisová, 2005, s. 7)

Duková (Duková, Duka a Kohoutová, 2013, s. 22) popisuje sociální stát jako „stát blahobytu, veřejných sociálních služeb, stát asistenční, stát sociálního zabezpečení, sociálních práv. Stát, který má také povinnost podporovat respekt k lidským právům a usilovat o jejich rozvíjení a dodržování.“ (Duková, Duka a Kohoutová, 2013, s. 22) „Podle Všeobecné deklarace lidských práv, vyhlášené 10. 12. 1948 Valným shromážděním OSN má každý člověk právo na práci.“ (Krebs In Duková, Duka a Kohoutová, 2013, s. 10)

Společnost se snaží mnoha způsoby čelit problému nezaměstnanosti. A to jednak ze zcela pragmatických otázek týkajících se ekonomické efektivity, vysokých nákladů, které jsou s nezaměstnaností spojeny. Dalšími, neméně důležitými důvody jsou také vlivy, které nezaměstnanost má na celou společnost. Mareš (2002, s. 13) výstižně mluví o „morálně motivované snaze kompenzovat princip soutěživosti principem solidarity s těmi, kdo v této soutěži nestačí držet krok.“ (Mareš, 2002, s. 13)

„Snaha čelit nezaměstnanosti a jejím důsledkům je spojena s růstem přesvědčení, které se objevilo již koncem 19. století, ale které se ve veřejném mínění etablovalo zejména ve 30. letech 20. století, že totiž nezaměstnanost není primárně výsledkem individuální lenosti, nepředvídatosti nebo morální netečnosti nezaměstnaných, ale výsledkem mocných sil, vymykajících se jejich kontrole.“ (Mareš, 2002, s. 13)

1.5 Evropská politika zaměstnanosti

Významnost a důležitost práce v životě člověka a následně v životě celé společnosti si uvědomuje nejen odborná veřejnost, ale také politiky jednotlivých států. Evropská unie jako cíl své politiky zaměstnanosti a sociální politiky chce prosazovat přiměřenou kvalitu života a životní úrovně pro všechny občany. (Evropská politika, 2003, s. 4)

Hlavní úkoly evropské sociální politiky jsou popsány v článku 136 Smlouvy o ES: „Společenství (EU) a členské státy (...) si stanovují za cíl podporovat zaměstnanost, zlepšovat životní a pracovní podmínky a umožňovat tak jejich harmonizaci při udržení dosažených zlepšení, prosazovat vhodnou sociální ochranu, dialog mezi vedením podniků a pracovníky, rozvoj lidských zdrojů s cílem udržení vysoké zaměstnanosti a boje proti sociálnímu vyloučení.“ (Evropská politika, 2003, s. 7)

2 NEZAMĚSTNANOST

Nezaměstnanost jako důsledek ztráty práce je v dnešní době běžnou součástí života společnosti. Vzhledem k vývoji politické situace v České republice, kdy do konce 80. let 20. století vládla komunistická strana a nezaměstnanost byla vlivem této politiky tabuizována a v podstatě neexistovala, bychom mohli získat dojem, že nezaměstnanost je sociálním problémem posledních 20 let. Ale tak to není, nezaměstnanost, jak říká Šmajš (Buchtová, Šmajš a Boleloucký, 2013, s. 12) vstoupila do života lidské společnosti společně s koncem závislosti člověka na zemědělství jako jediném způsobu obživy. „S nástupem průmyslové revoluce se tak začíná lidstvo seznamovat s novým fenoménem, s nezaměstnaností.“ (Buchtová, Šmajš a Boleloucký, 2013, s. 12)

O důležitosti tohoto sociálního jevu v minulosti svědčí i různé vědecké studie zaměřené právě na nezaměstnanost a změny, které do života společnosti přináší. Jednou z prvních a nejznámější studií, o které jsme se zmiňovali již v minulé kapitole, je sociografická studie komunity nezaměstnaných Marienthal autorů Marie Jahoda, Paul F. Lazarsfeld a Hans Zeisel, která vznikala ve 30. letech 20. století, v době hospodářské krize. Tento výzkum přinesl mnoho nových poznatků ze života nezaměstnaných i odhalení zásadních vlivů, které nezaměstnanost na život jednotlivce i celé společnosti má. Ze závěrů, ke kterým autoři studie dospěli, budu částečně vycházet i v této kapitole své práce.

2.1 Nezaměstnanost v životě člověka

Nedobrovolný odchod ze zaměstnání, ztráta zaměstnání je traumatickou událostí pro většinu lidí, kteří jsou této životní události vystaveni. „Náhlá, neočekávaná ztráta práce je v naší kultuře velkým zásahem do života lidí, je dokonce traumatizujícím existenciálním zážitkem. Ztratit práci ve společnosti, kde je placená práce stále ještě spojována s vysokou společenskou i osobní hodnotou a kde je zaměstnání klíčem k životním aspiracím i zdrojem identity a sebeúcty člověka, přináší stresující životní událost.“ (Buchtová, Šmajš a Boleloucký, 2013, s. 50) Ztráta zaměstnání je traumatizující také z hlediska dlouhodobého zajištění jedince. Mareš (2002, s. 68) uvádí, že „zaměstnání je i prostředkem společenského vzestupu, takže nezaměstnanost neznamena jen ztrátu dosavadního statusu, ale i ztrátu statusů budoucích.“ (Mareš, 2002, s. 68)

Další oblastí a to tou nejzásadnější, kterou nezaměstnanost ovlivní v okamžitém důsledku, je ekonomické zajištění. „Ztráta příjmu ze zaměstnání většinou uvrhne jak nezaměstnaného, tak i členy jeho rodiny, kteří jsou na tomto příjmu závislí, do stavu chudoby. Co je však stejně důležité, spolu se ztrátou zaměstnání se lidem často současně hroutí i jejich sebevědomí a sebeúcta a spolu s tím i celý systém jejich sociálních a rodinných vztahů. Ve společenském měřítku pak mohou procházet krizí nejen jednotlivé rodiny, ale i rodina jako sociální instituce.“ (Mareš, 2002, s. 13)

Vidíme, že ztráta zaměstnání zasahuje lidský život na mnoha úrovních, můžeme mluvit o komplexním zásahu lidského života. Toto tvrzení vystihuje i Buchtová (Buchtová, Šmajš a Boleloucký, 2013, s. 49) „Nedobrovolné vyřazení práce z osobního života člověka má totiž podle našich i zahraničních poznatků průkazné negativní sociální, psychologické, ale i zdravotní následky.“ (Buchtová, Šmajš a Boleloucký, 2013, s. 49)

2.1.1 Rozlišení podle příčin

Nezaměstnanost můžeme rozlišovat podle různých hledisek. V této práci se zaměříme na rozlišení podle příčin, které uvádí Mareš (2002, s. 18).

Frikční nezaměstnanost, kdy se jedná především o normální změny zaměstnání a doba nezaměstnanosti je jen přechodným krátkým obdobím, které slouží k hledání a nalezení nového uplatnění. Mareš je označuje jako „lidi mezi dvěma zaměstnáními“. (Mareš, 2002, s. 18)

Strukturální nezaměstnanost je způsobena rozpadem neefektivních podniků, institucí a také eliminací starých odvětví. Vlivem těchto událostí pak zanikají pracovní místa a lidé, kteří jsou obětí tohoto druhu nezaměstnanosti, se vyznačují určitou mnohdy podobnou kvalifikací, dovednostmi a zkušenostmi. Zanikáním starých technologií a odvětví a vznikem naopak odvětví úplně nových dochází k nevyrovnanosti nabídky a poptávky pracovních míst. Paradoxem strukturální nezaměstnanosti podle Mareše (2002, s. 20 - 21) je, že do ní mohou (a to i dlouhodobě) upadnout i vysoce kvalifikovaní pracovníci. (Mareš, 2002, s. 20 - 21)

Cyklická a sezónní nezaměstnanost je nezaměstnanost, která vzniká důsledkem nevyužití stávajících kapacit z důvodů odbytých obtíží. „Jedná se o klasický model nezaměstna-

nosti známý zejména v 19. století, který je často spojený s přírodními cykly, a hovoříme pak o sezónní nezaměstnanosti.“ (Mareš, 2002, s. 21)

Dlouhodobá nezaměstnanost může být definována různě, nejčastěji se uvádí jako nezaměstnanost trvající déle než 1 či 2 roky – což samozřejmě závisí na sociální politice konkrétního státu a také na metodách měření nezaměstnanosti. V ČR jsou to uchazeči o zaměstnání registrovaní delší dobu než 12 měsíců (Kotýnková a Němec, 2003, s. 128) Dlouhodobá nezaměstnanost je také spojována s významným jevem a to s velkým výskytem období opakované nezaměstnanosti v průběhu produktivního věku jedince. Tato práce se bude, vzhledem ke svému zaměření, zabývat dlouhodobou nezaměstnaností.

2.2 Dlouhodobá nezaměstnanost

Stejně jako práce v zaměstnání má vliv nejen na kvalitu života jedince, ale i celé společnosti, jak jsme výše zdůrazňovali, tak i ztráta práce a následná dlouhodobá nezaměstnanost ovlivňuje nejen život jedince, ale i celé společnosti a přináší celou řadu následků. Mareš (2002, s. 47) uvádí hlavní následky dlouhodobé nezaměstnanosti pro jedince, kterými jsou zejména „snížení životní úrovně, růst napětí v jeho rodině a v ostatních interpersonálních vztazích, deprese, ztráta motivace a pocit bezmocnosti, přistupují i zvýšené následky, jež pociťuje společnost – nároky na státní rozpočet (dávky v nezaměstnanosti a další podpory a sociální služby, ztráty na neodvedených daních), nárůst sociálně patologických jevů, nestabilita společnosti. Proto se dlouhodobá nezaměstnanost ocitá v centru pozornosti.“ (Mareš, 2002, s. 47)

Dlouhodobá nezaměstnanost ale není jen ekonomickým problémem, jak by se mohlo zdát. Stejně tak není problémem jen na úrovni celé společnosti, nepostihuje jen společnost jako celek, má velmi konkrétní důsledky v životě postižených jednotlivců. Buchtová (Buchtová, Šmajš a Boleloucký, 2013, s. 50) poukazuje na vztah mezi nezaměstnaností a celkovým narušením integrity jedince a jeho schopností vypořádat se s životními okolnostmi a obstát ve světě. „Ocitne-li se člověk dlouhodobě bez práce, zmocní se ho nejistota a strach z budoucnosti, později i pochybnosti o vlastních schopnostech.“ (Buchtová, Šmajš a Boleloucký, 2013, s. 50)

Mareš (2002, s. 13) hovoří o rostoucím sociálním napětí a sociálních krizích, které dlouhodobou nezaměstnanost doprovázejí. Projevují se jako „zhoršení veřejného zdraví, nárůst

chudoby, krize komunitního a rodinného života, růst kriminality a dalších sociálně patologických jevů, odcizení se části populace platným hodnotám a normám. V tomto ohledu je dlouhodobá nezaměstnanost i psychologickým, sociálním a kulturním problémem. Především proto, že vytlačuje rostoucí počet osob mimo hlavní proud společenského života a činí z nich klienty sociálního státu se všemi důsledky pro jejich životní úroveň i existenciální pocity.“ (Mareš, 2002, s. 13)

3 BEZDOMOVECTVÍ

Podobně jako s nezaměstnaností, tak i s problémem bezdomovectvím je česká společnost konfrontována převážně posledních 20 let. Za tuto dobu jsme si, zvláště ve velkých městech, zvykli vídat příslušníky této sociální skupiny, lidi bez domova – bezdomovce. „Lidé spící v papírových krabicích na ulicích, v parcích a na nádražích velkých měst průmyslových zemí se stali symbolem sociálního vyloučení a bídy.“ (Mareš, 1999, s. 57) Většinová společnost vnímá příslušníky sociální skupiny bezdomovců převážně negativně, jako nositele určitého potenciálního nebezpečí – ať už v podobě kriminality, možného verbálního nebo i násilného útoku, tak i jako zdroj nemocí. Veřejnost vnímá bezdomovce jako jedince s „nedostatkem vůle a ignorováním sociálního řádu“ (Mareš, 1999, s. 57).

Z takto omezeného a negativního pohledu na problematiku bezdomovectví a samotných bezdomovců pak pramení často společností proklamované myšlenky a přesvědčení, se kterými se při konfrontaci se situací této společenské skupiny můžeme často setkat. A to, že bezdomovcem se stává člověk dobrovolně, nebo že bezdomovcům se prostě jen nechce pracovat. O těchto reakcích členů většinové společnosti mluví i Giddens (1999, s. 282). „Často se setkáváme s názory, že si chudí lidé svou chudobu zavinili sami, a s nedůvěrou vůči těm, kdo *bezpracně žijí na podpoře*. Mnoho lidí je přesvědčeno, že by nezaměstnaní mohli práci najít, kdyby se opravdu snažili. Tyto názory však neodpovídají skutečnosti. Například v britské společnosti asi čtvrtina osob, které žijí pod hranicí chudoby, práci ve skutečnosti má, ale nevydělá si dost na to, aby se povznesli přes práh životního minima.“ (Giddens, 1999, s. 282)

Příslušníci majoritní společnosti si často neuvědomují, že bezdomovec si v převážné většině případů nezvolil bezdomovectví dobrovolně. Často jeho jedinou *vinou* bývá pouze fakt, že nedokázal bez pomoci zvládnout těžké životní situace a ty jej pohltily. Stal se, ať už vlastní vinou, nebo vinou nepříznivých okolností, obětí životní situace, kterou nedokázal bez pomoci zvládnout, a která jej nakonec překonala.

3.1 Příčiny bezdomovectví

Bezdomovectví je natolik radikálním způsobem života, že zřejmě neexistuje mnoho lidí, kteří by, při setkání s příslušníky této sociální skupiny, nebyli konfrontováni s otázkami, co za příčiny mohlo způsobit takto zoufalý stav člověka. Další častou otázkou bývá, zda a

jakým způsobem bezdomovcům pomoci. Pokud společnost hledá odpovědi na otázky, zda bezdomovcům pomoci, ve většině případů pak slyšíme souhlas s pomocí, ale zároveň i selektivní podmiňování „ale pouze těm, kteří si za to nemohou“. Jaké jsou tedy příčiny bezdomovectví a podle jakých kritérií bychom chtěli vybírat ty, kteří za to nemohou? Kterým bude a kterým nebude poskytnuta pomoc?

Marek (Marek, Strnad a Hotovcová, 2012, s. 18) popisuje vývoj odborné diskuse o příčinách bezdomovectví v historickém kontextu. „Nejprve převládala teorie oběti jako viníka a zastánci tohoto přístupu se odmítali těmito jedinci zabývat. Od poloviny minulého století se začal prosazovat názor, že bezdomovectví je sociální problém a od šedesátých let odborníci hledali hlavně strukturální příčiny bezdomovectví. V sedmdesátých letech byla za viníka považována bytová politika.“ (Marek, Strnad a Hotovcová, 2012, s. 18) Marek dále uvádí, že v naší současnosti už oběť bezdomovectví není obviňována, ale „je považována za osobu s absencí určitých schopností a vychází se z multifaktorového pojetí bezdomovectví, kdy je na tento jev nahlíženo jako na kombinaci strukturálních a individuálních příčin.“ (Marek, Strnad a Hotovcová, 2012, s. 18)

Podobně k příčinám bezdomovectví přistupuje i Fitzpatricková (Fitzpatricková, Kemp a Klinkerová, 2002, s. 17). Individuální příčiny bezdomovectví popisuje jako osobní charakteristiky a chování lidí bez domova. Strukturální příčiny vidí v širších sociálních a ekonomických souvislostech, jako jsou trh práce a trh s byty. (Fitzpatricková, Kemp a Klinkerová, 2000, s. 17)

Fitzpatricková (Fitzpatricková, Kemp a Klinkerová, 2002, s. 17) dále uvádí, že „strukturální a individuální faktory od sebe nelze striktně oddělovat. Nezaměstnanost může vést k závislosti na alkoholu, stejně jako alkoholismus může vést k nezaměstnanosti.“ (Fitzpatricková, Kemp a Klinkerová, 2000, s. 17)

K názoru, který vidí příčiny bezdomovectví jako kombinaci těchto dvou základních faktorů – strukturálních a individuálních, se přiklání i Marek (Marek, Strnad a Hotovcová, 2012, s. 17) „Vývoj vzniku bezdomovectví je mnohem složitější. Jde vždy o kombinaci obou typů atributů. Ztrátě domova předchází krize obvykle s běžným průběhem. Jakákoli krize může jedince vykoletit ze „zajetých kolejí“ tím, že se přestane starat o ekonomické záležitosti.“ (Marek, Strnad a Hotovcová, 2012, s. 17)

3.1.1 Individuální příčiny bezdomovectví

Keller (2013, s. 265) popisuje stav dnešní společnosti jako soupeření jednotlivců o co nejlepší místo. Soupeření o výsluní ve společnosti, kde je „pro všechny budován stejně závazný obraz vzorově úspěšných jedinců v ostrém kontrastu s odmítnutím slabých, starých, nedostatečně vybavených. (Keller, 2013, s. 265) Lidé ve společnosti jsou pak „rozděleni na ty, kdo (jakýmkoli způsobem) vyhráli, a na ty, kdo v soupeření podlehli, a jsou tedy víceméně zbyteční a bezcenní jako všichni poražení. Bezdomovci unikají před tímto obrazem, který je pro ně deprimující, do svých snových vizí.“ (Keller, 2013, s. 265)

„Boj o místa a všudypřítomná konkurence, která ho doprovází, společnost dezintegruje a vylučuje z ní jednotlivce a celé skupiny, o nichž se soudí, že jsou pro její fungování téměř nepotřební.“ (Keller, 2013, s. 262) Keller (2013, s. 263 - 264) dále uvádí, že bezdomovci v reakci na chování většinové společnosti svým způsobem „zpochybňují známky úspěšnosti, kterých nemohou dosáhnout. Odmítají píli a úsilí, rezignují na odkládání odměny a nestanovují si dlouhodobější cíle. Totálně poražení bezdomovci svoji prohru dotvrzují permanentním rozkládáním své vlastní osobnosti.“ (Keller, 2013, s. 263 - 264)

3.1.2 Strukturální příčiny bezdomovectví

Individuální přístup k životu, individuální příčiny nejsou ale jedinými příčinami vzniku bezdomovectví. Jak jsme již výše zmiňovali, jedná se o kombinaci těchto individuálních a strukturálních příčin, jejichž výsledkem je pak zlomený, společnosti „nevyhovující“ člověk bez domova. „Není to jen rozvrat rodin, alkoholismus a sociální nepřízřivost, co zbaňuje lidi domova. Relativně velký a rostoucí počet bezdomovců je důsledkem strukturálních problémů, jako jsou nedostatek levných bytů a bydlení, vysoká nezaměstnanost a rostoucí úroveň chudoby.“ (Mareš, 1999, s. 58)

Strukturálními problémy jako jsou nedostatek dostupných bytů, vysoká nezaměstnanost a rostoucí úroveň chudoby se zabývá i Keller (2011, s. 9). Mluví o souvislosti těchto sociálních rizik nejen ve vztahu k lidem bez domova, ale zdůrazňuje ohrožení, která tato rizika postupně přinášejí i do dalších sociálních vrstev obyvatelstva „rizika ohrožují stále vyšší a vyšší patra společnosti“ (Keller, 2011, s. 9) „Tato (sociální) rizika se týkají rozsáhlých vrstev, jež jsou deklasovány v důsledku proměn ekonomiky a slábnutí sociálního státu. Zastírá se tím také, v jaké míře začínají ohrožovat až donedávna téměř bezstarostně žijící příslušníky vrstev středních.“ (Keller, 2011, s. 9)

„Nízké a stagnující výdělky z flexibilizované práce spolu s rizikem nezaměstnanosti budou činit stále obtížnějším pořízení nové střechy nad hlavou a budou komplikovat schopnost udržet si stávající bydlení. Nepevná rodina a slábnoucí rodinná pouta komplikují bytovou situaci a vytvářejí silnou poptávku po bytech dokonce i v zemích se stagnujícím či klesajícím počtem obyvatel.“ (Keller, 2011, s. 52) Keller (2011, s. 54) dále mluví o rizicích spojených se zajištěním a udržení si bydlení ve spojitosti se změnami, kterými prochází celý trh práce. „Zajistit si a udržet přijatelné bydlení se v této situaci stává pro jednotlivce a celé domácnosti dalším v sérii nových sociálních rizik. Přitom je toto riziko úzce provázáno s riziky ostatními, především s těmi, která plynou z proměn, jimiž prochází trh práce.“ (Keller, 2011, s. 54)

K podobným závěrům dochází ve své studii i Fitzpatricková (Fitzpatricková, Kemp a Klinkerová, 2000, s. 17). „Za hlavní faktory, které přispívají ke vzniku bezdomovství, jsou považovány nepříznivý vývoj na trhu práce a na trhu s byty, krácení sociálních dávek, rostoucí míra chudoby a změny v oblasti rodinného života.“ (Fitzpatricková, Kemp a Klinkerová, 2000, s. 17) Jak dále zmiňuje Fitzpatricková (Fitzpatricková, Kemp a Klinkerová, 2000, s. 17) strukturální problémy mají úzkou spojitost s problémy individuálními. Vzniká mezi nimi přímá provázanost a nelze je od sebe oddělovat. Nepříznivý vývoj na trhu práce a s ním spojené důsledky mají přímý vliv na chudobu jednotlivce a jeho individuální stav, potažmo stav celé jeho rodiny.

„Každý má dvě záchranné sociální sítě, které mu mají zabránit v pádu na ulici. První je síť osobních sociálních kontaktů, jež si člověk vytváří kolem sebe tj. nejbližší rodina, přátelé a známí, kteří mají postiženého v případě krize podržet.“ (Marek, Strnad a Hotovcová, 2012, s. 18) Stává se, že jedinec má tuto sociální síť malou, nedobře vytvořenou, nebo si nese následky problémového dětství a podstatná část této „sítě“ – rodina – úplně chybí. V takovém případě, kdy první záchytná sociální síť nezafunguje je tu, jak říká Marek (Marek, Strnad a Hotovcová, 2012, s. 18) záchranná síť druhá. Druhou záchrannou sítí je „síť sociálních služeb, jež by měla zajistit bydlení a státní podporu, aby neskončil na ulici“ (Marek, Strnad a Hotovcová, 2012, s. 18).

Problém nastává v situacích, kdy jedinec nemá ani silnou vlastní sociální síť a navíc ani nesplní podmínky získání státní pomoci. Takovýto jedinec pak končí na ulici. „V ostrém konkurenčním boji zbývají jako podpora jen neformální sítě rodinné, sousedské či přátelské sociability. Fyzickými bezdomovci se stávají ti, kdo těmto požadavkům (společnosti)

nedokážou anebo nechtějí vyhovět, a přitom nejsou pojištěni jedním, ani druhým způsobem.“ (Keller, 2013, s. 264)

3.2 Fenomén bezdomovectví

Lidé bez domova jsou sociální skupinou, o které můžeme s jistotou říci, že je na naprostém okraji společnosti, či dokonce můžeme tuto skupinu označit jako společností vyloučenou. V předešlé kapitole jsme se zamýšleli nad významem placené práce v životě člověka z pohledu různých oblastí života, které ovlivňuje. Popisovali jsme důležitost zaměstnání v oblasti navazování sociálních kontaktů, které člověk, jako společenský tvor bytostně potřebuje. Pokud se pak jedinec ocitne v situaci, kdy je vyloučen ze společnosti ostatních lidí, má to ničivé následky. Keller (2013, s. 261) mluví o „umrtvující síle sociálního vyloučení“, která je tak silná, že „proniká do nitra bezdomovců a ničí je. Rozklad společnosti se do nich promítá rozkladem jejich vlastních osobností, na které aktivně spolupracují.“ (Keller, 2013, s. 261)

K tomu, abychom lépe pochopili pojem *bezdomovectví*, musíme se zamyslet nad tím, co pro nás každého znamená *domov*. Hradečtí (1996, s. 26) popisují domov jako něco „víc, než jen střecha nad hlavou, útočiště, či jen přebývání určené k noclehu. Evokace tohoto slova přináší snad každému vzpomínku na chvíle strávené v přítomnosti milujících a láskyplných rodičů, pocit ochrany a bezpečí, intimity, lásky, lidského tepla a něhy. Domov pro mnohé z nás znamená pramen štěstí, opory, pozornosti, komunikace, místo spokojeného života, místo mezi druhými lidmi, místo ve společenství v širokém slova smyslu.“ (Hradečtí, 1996, s. 36) Být pak bez domova je tedy něco víc, než jen ztratit střechu nad hlavou. „Není to pouze ztráta materiální, která ztrátu domova provází, ale značí také nemít více místa ve společenství, nemít s ním ani spojení. Být bez domova, nemít kam jít, nemít se komu svěřit se svými starostmi, trápením, bolestí, protestem, frustrací, znamená samotu, tíži izolace, bolest vyloučení vedoucí až k zoufalství a sebedestrukci.“ (Hradečtí, 1996, s. 36)

3.2.1 Životní styl bezdomovectví

S pojmem životní styl se setkáváme velmi často a v různých spojeních. Nejčastěji jako „zdravý životní styl“, „špatný životní styl“, „luxusní životní styl“ apod. Co přesně si ale

pod pojmem „životní styl“ představujeme a jak výroky ve spojení s životním stylem chápeme a chápeme jej vždy správně?

Duffková (Duffková, Urban a Dubský, 2008, s. 53) uvádí základní sociologické vymezení životního stylu „životní styl je způsob, jakým lidé žijí“ (Duffková, Urban a Dubský, 2008, s. 53). Následně pak pojem životní styl rozvádí. „Životní styl je způsob, jakým lidé žijí – tedy jak bydlí, stravují se, vzdělávají se, chovají se v různých situacích, baví se, pracují, spotřebovávají, vzájemně komunikují, jednají, rozhodují se, cestují, vyznávají a dodržují určité hodnoty, starají se o děti, pěstují potraviny, vyrábějí. (Duffková, Urban a Dubský, 2008, s. 52)

Marek (Marek, Strnad a Hotovcová, 2012, s. 11 - 12) mluví o „životním stylu bezdomovectví“. „Bezdomovectví, jako životní styl, je naprosto odlišné od životního stylu většinové společnosti a bezdomovec musí volit *alternativní strategie přežití*.“ (Marek, Strnad a Hotovcová, 2012, s. 11 - 12) V následujících odstavcích popíšeme na základě odborné literatury základní komponenty životního stylu bezdomovců.

Vzhled a oblečení

Vzhled a oblečení lidí bez domova bývá prvním a nejviditelnějším znakem, kterého si členové většinové společnosti všimnou a podle kterého je jasně oddělují od většinové populace. Podle Marka (Marek, Strnad a Hotovcová, 2012, s. 62) míra zanedbání svého vzhledu velmi silně koresponduje s vnitřním stavem bezdomovce. „U dlouhodobého chronického bezdomovectví bývá míra hygieny hodně nízká. Hygiena a vzhled zásadně rozděluje ty, co se snaží skrýt své bezdomovectví, a ty, kteří již rezignovali a veřejně demonstrují svůj stav.“ (Marek, Strnad a Hotovcová, 2012, s. 62)

Bydlení

„Osoba, která se náhle ocitne na ulici, považuje tento stav za provizorní, hlavně musí přežít noc. Nepřipouští si, že by mohlo jít o déletrvající zkušenost.“ (Marek, Strnad a Hotovcová, 2012, s. 64) Lidé bez domova přežívají v naprosto nepřiměřených podmínkách. Jsou odsunuti na okraj společnosti, žijí v neustálé nejistotě. Nejen že se musí naučit přežít bez střechy nad hlavou, ale navíc se musejí vyrovnávat s naprostou ztrátou soukromí. „Bezdomovci jsou téměř po celý den součástí veřejného prostoru. Nikdy nebydlí ve svém a nemají soukromí. Jsou pod neustálými pohledy kolemjdoucích, což devastuje sebevědomí a duševní zdraví.“ (Marek, Strnad a Hotovcová, 2012, s. 63 - 64) Jsou odkázáni na „nejisté a

nezákonné bydlení anebo přebývají dnem i nocí na veřejných prostranstvích, na nádražích, v dopravních prostředcích, ve výměňkových stanicích, sklepích, kanálech či v přírodě“ (Hradečtí, 1996, 37).

V souvislosti s bydlením bezdomovců Marek (Marek, Strnad a Hotovcová, 2012, s. 63) uvádí zajímavou skutečnost. „Podle způsobu bydlení lze vypožorovat míru rezignace na dodržování společenských norem.“ (Marek, Strnad a Hotovcová, 2012, s. 63)

Zaměstnání a brigády

Bezdomovectví a ztráta práce spolu velmi úzce souvisí. Podle sociálních pracovníků lidé bez domova často mluví o tom, že by chtěli svou situaci zlepšit a to především získáním zaměstnání, nebo alespoň brigády. Jak uvádí Marek (Marek, Strnad a Hotovcová, 2012, s. 79), „existuje však mnoho faktorů diskriminujících bezdomovce při žádosti o práci. Ztracené doklady, záznam v rejstříku trestů, nedostatečná kvalifikace i status bezdomovce, nestálost bydlení, osobní aspekty jako je vzhled, špatná komunikace a v neposlední řadě pověst, kterou bezdomovci mají jako pracovníci. Řada zaměstnavatelů má s bezdomovci negativní zkušenost.“ (Marek, Strnad a Hotovcová, 2012, s. 79)

Pokud už práci naleznou, jen malá část z nich je schopna si ji udržet a našetřit peníze nutné k vymanění se z života na ulici a posunutí se k vlastnímu bydlení. „Riziko návratu k bezdomoveckému způsobu života je stále velké. Tito lidé svou pracovní kariéru neřeší a není pro ně důležitá. Jejich největší hodnotou je jistota.“ (Marek, Strnad a Hotovcová, 2012, s. 81)

Kriminalita a nelegální činnost

Mnozí z bezdomovců za sebou mají kriminální zkušenost, někteří se dopouštějí kriminality. V převážné většině se však jedná o drobnou kriminalitu, kdy se snaží zajistit si věci potřebné k životu. „Dopouštějí se drobné kriminality příležitostně, nebo z nouze.“ (Hradečtí, 1996, s. 47) Podobné zkušenosti s bezdomovci popisuje i Marek ((Marek, Strnad a Hotovcová, 2012, s. 83) „Bezdomovci jsou součástí pouliční kultury, k níž patří také lidé živící se drobnou kriminální činností. Mezi bezdomovce se dostanou lidé, kteří utíkají pře zákonem, mnozí z nich byli ve vězení.“ (Marek, Strnad a Hotovcová, 2012, s. 83)

Jak ale zmiňují Hradečtí (1996, s. 47) bezdomovci „nejsou schopni účastnit se nebo dokonce řídit větší kriminální akce, či snad participovat na organizovaném zločinu. Rafino-

vanost, systematičnost a synchronizace všech dílčích operací organizovaného zločinu bezdomovce prostě vylučují.“ (Hradečtí, 1996, s. 47)

Denní rytmus a trávení volného času

Po příchodu na ulici musí jedinec začít řešit uspokojování základních potřeb, které je o to náročnější, že se jedná o věci, které dřív považoval za samozřejmé. Najednou je konfrontován s nutností zajistit si vedle jídla také základní hygienu, místo k přespaní. Toto vše se odehrává v neustálém stresu z obav, že může být kdykoli vyhozen z místa, které si našel, ze strachu z napadení a okradení.

Vlivem těchto stresových faktorů dochází ke spánkové deprivaci, jedinec se kvůli hrozícím nebezpečím bojí spát v noci a ke spánku využívá převážně denní dobu. Dochází tak k narušení nejen jistot pramenících ze samozřejmě dostupných věcí jako je jídlo, soukromí a hygiena, ale navíc dochází k naprosté změně denního rytmu. Život jedince se příchodem na ulici úplně obrátí. „Na ulici žádná jistota není a není ani prostor, kde si odpočinout, kde se věnovat soukromým věcem. Život jako by ztratil řád a hranice.“ (Marek, Strnad a Hotovcová, 2012, s. 84)

Alkohol a návykové látky

Bezdomovectví je v povědomí většinové společnosti v podstatě vždy spojováno s alkoholem. O tomto stereotypu píše i Hradečtí (1996, s. 51). „Právě bezdomovcům se přisuzuje nadměrná konzumace alkoholu a obraz nádražního povaleče a tuláka s lahví rumu či piva je představovaný jako prototyp bezdomovce. Zapomíná se, že osoby s rozvinutou závislostí na alkoholu žijí nejen na nádražích.“ (Hradečtí, 1996, s. 51)

Fitzpatricková (Fitzpatricková, Kemp a Klinkerová, 2000, s. 27) uvádí, že byly provedeny zvláštní výzkumy týkající se souvislosti mezi problémy s alkoholem a bezdomovstvím, včetně studií, které se zabývaly bezdomovstvím a pitím na ulici. Také výzkumy týkající se prevence bezdomovství skrze podporu nájemníků s problémy s alkoholem. Tyto „výzkumné studie zjistily, že těžká závislost na alkoholu často bezdomovství determinuje, ale také ho obnovuje“ (Fitzpatricková, Kemp a Klinkerová, 2000, s. 27).

Vidíme, že životní styl bezdomovců se od životního stylu člena majoritní společnosti velmi liší a navíc bezdomovci často působí dojemem, že o životní styl běžného pracujícího člověka nemají zájem, nesnaží se zapojit do pracovního procesu, vrátit se. Měli bychom si ale pokaždé uvědomovat, že život na ulici je diametrálně odlišný od běžného způsobu života.

Marek (Marek, Strnad a Hotovcová, 2012, s. 11 - 12) používá dokonce výraz, že bezdomovci „přicházejí z *jiného světa*, kde se setkávají s mnoha vlivy a musí se podřídit naprosto jiným zákonům, než jakými se řídí zbytek společnosti. A právě tento strach a odpor veřejnosti „se stává jednou z bariér v reintegraci bezdomovce.“ (Marek, Strnad a Hotovcová, 2012, s. 11) Jak dále Marek (Marek, Strnad a Hotovcová, 2012, s. 11) výstižně říká „Bezdomovec se chce vrátit do společnosti, jež ho nechce.“ (Marek, Strnad a Hotovcová, 2012, s. 11)

3.3 Práce v životě bezdomovců

„Většina jich vnímá získání zaměstnání jako spásný bod k obratu a klade rovnítko mezi nezaměstnaností a přespáváním na ulici. Problémem je, že bezdomovci si nedokáží pracovní úvazek udržet. „Mnozí z nich nejsou schopni vytrvat v dlouhodobějším úvazku nebo v tom nevidí smysl, protože postrádají smysl svého života.“ (Marek, Strnad a Hotovcová, 2012, s. 21) Jak zde popisuje Marek (Marek, Strnad a Hotovcová, 2012, s. 24) práce v zaměstnání má i v životech bezdomovců svou cenu a vzhlížejí k němu jako k řešení svých problémů.

Na druhou stranu převážná většina z nich jsou dlouhodobě nezaměstnaní, navíc většinou s nízkou nebo vůbec žádnou kvalifikací. Mohou tedy pracovat jen v nekvalifikovaných profesích, a pokud by zaměstnání získali, velmi málo z nich je schopno si jej udržet. „Většina bezdomovců si uvědomuje, že práce je společenská hodnota a tlak společnosti po nich chce, aby začali pracovat. Jenže jsou po fyzické, emoční i mentální stránce pobytem na ulici ovlivněni natolik, že nejsou aktuálně schopni práci zvládnout. Je proto třeba nejdříve zlepšit jejich sociální fungování natolik, aby mohli nastoupit do zaměstnání a vykonávat ho.“ (Marek, Strnad a Hotovcová, 2012, s. 24) Marek (Marek, Strnad a Hotovcová, 2012, s. 24) dále uvádí, že ačkoli se zaměstnání zdá „alfou i omegou pro překonání bezdomovectví, samo o sobě není dostačující.“ (Marek, Strnad a Hotovcová, 2012, s. 24)

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 ÚVOD K VÝZKUMU

Praktická část bakalářské práce se věnuje práci v zaměstnání, zaměstnanosti a objasnění jejího vlivu na život lidí bez domova. Budeme zde řešit otázky spojené s touto problematikou a pomocí získaných výpovědí sestavovat celistvý pohled na vliv práce v zaměstnání na život lidí bez domova. Pro tento účel byly zvoleny kvalitativní metody výzkumu, které budou sloužit ke zmapování života člověka bez domova v jeho produktivním věku.

Zkušenosti z praxe ukazují, že pro lidi bez domova – bezdomovce – je velmi těžké, téměř nemožné, najít si práci a vrátit se k normálnímu životu. Problémy lidí z této sociální skupiny, které vedly k jejich aktuálnímu sociálnímu statusu bezdomovectví, jsou ve většině případů velmi složité.

Problematikou lidí bez domova – bezdomovců – a vlivu zaměstnanosti na jejich životní styl jsme se rozhodli zabývat také kvůli nejednoznačnosti názorů i přístupů k této problematice. A to jednak ze strany veřejnosti, kdy je vztah k této sociální skupině mnohdy plný předsudků a odsuzování, ale také ze strany odborných pracovníků. V této oblasti sociální práce se často setkáváme s názory, že lidé bez domova jsou de facto „ztracené případy“, „ztroskotanci“, pro které nemá smysl podstupovat námahu se sháněním práce, o kterou „stejně nemají zájem“ a nemá cenu snažit se podporovat jejich zaměstnanost „protože jim jejich životní styl vyhovuje“.

Paradoxně ale lidé z této sociální skupiny, bezdomovci, jsou, ať už svou vlastní zásluhou, tak často i kombinací různých vlivů, společensky znevýhodnění a potřebují pomoc a vedení, bez kterých je jejich snaha zařadit se zpět do společnosti často odsouzena ke zkrachování. Proto se i tato práce věnuje vlivu práce v zaměstnání, zaměstnanosti na život lidí z této sociální skupiny. Přínosům, vlivu na jejich životní styl, oblastem jejich života, které ovlivňuje, ale také úskalím při získávání zaměstnání a jeho udržení si.

4.1 Cíl výzkumu

Hlavním cílem práce je zmapovat životní styl lidí bez domova a zjistit, jaký význam má pro člověka bez domova práce a zaměstnanost. Za tímto účelem se pokusíme získat poznatky o vlivu zaměstnanosti přímo od respondenta z této konkrétní sociální skupiny – z bezdomovců.

Cílem výzkumu je rozkrývání vnímání reality očima respondenta, které by mohlo dále sloužit jiným osobám, které jsou zainteresované v této problematice. Také jevy, které jsme se rozhodli zde zkoumat, se jich v mnohém dotýkají. Cílem této práce tedy je vytvoření prezentace postojů, pocitů, subjektivního vnímání a zkušeností jednotlivce. Následně pak pomocí analýzy získaných výzkumných dat chceme dosáhnout lepšího porozumění tomuto běžně uzavřenému prostoru, kterým je vnitřní svět respondenta.

4.2 Výzkumný problém

Na základě takto stanovených cílů jsme stanovili základní výzkumnou otázku a dílčí otázky tak, aby poskytly výsledky v souladu se stanovenými cíli. Proto, abychom takto zaostřili výzkumný proces, jsme se snažili volit takové výzkumné otázky, které jsou dostatečně otevřené a zároveň postihují i detailní obsah. Z těchto důvodů jsme stanovili jednu základní výzkumnou otázku, kterou jsme dále specifikovali a rozložili na další čtyři dílčí otázky, které budou dohromady skládat odpověď na otázku základní.

Základní výzkumná otázka:

„Jaký význam má pro lidi bez domova práce a zaměstnanost?“

Konkrétně se budeme snažit objasnit tyto dílčí otázky:

- **Jak by sami bezdomovci popsali svůj život (životní styl) bez domova a bez zaměstnání?**
- **Jaký význam v jejich životě práce v zaměstnání má?**
- **Jak se jejich život vlivem práce v zaměstnání změnil?**
- **Jak vidí sami bezdomovci řešení problému bezdomovectví a nezaměstnanosti bezdomovců?**

Dílčí otázky jsme stanovili tak, aby obsahovaly důležité oblasti, týkající se námi zkoumané problematiky a pomohly nám tak popsat a objasnit základní výzkumný problém.

5 DESIGN VÝZKUMU

Jak jsme výše zmiňovali, cílem práce je detailní náhled do života lidí z této sociální skupiny, zmapování jejich postojů, pocitů, zkušeností a subjektivního vnímání práce v zaměstnání a jejího vlivu na životní styl. Pro zmapování životního stylu lidí bez domova jsme zvolili metodu kvalitativního výzkumu.

Při výběru typu výzkumu jsme postupovali jednak podle Miovského (2006, s. 35), který o rozhodnutí aplikovat kvalitativní výzkum říká: „Při výzkumu některých psychologických fenoménů se použití kvalitativních metod jeví jako výhodné“ (Miovský, 2006, s. 35) jako další významné důvody pro volbu také uvádí „dosažitelnost cílové skupiny“ (Miovský, 2006, s. 36). Volbu kvalitativního výzkumu také podpořily závěry Švaříčka a Šed'ové (2007, s. 63), kteří uvádějí, že „typickými termíny, které se v kvalitativním výzkumu užívají při definování jeho cílů, jsou pojmy jako prozkoumat, vysvětlit, popsat, porozumět, odkrýt, v aplikované či akčně orientované větvi potom poskytnout zpětnou vazbu, pomoci zlepši, poskytnout vodítka ke změně, ukázat možná řešení.“ (Švaříček a Šed'ová, 2007, s. 63)

5.1 Volba designu

Při navrhování designu výzkumu, neboli jak říká Švaříček a Šed'ová (2007, s. 83) „rámcového uspořádání, plánu výzkumu“ (Švaříček a Šed'ová, 2007, s. 83) jsme postupovali podle Švaříčka a Šed'ové (2007). Zvažovali jsme základní podmínky, ve kterých budeme tento plán výzkumu realizovat a zvolili jsme design výzkumu jednou z možností, kterou popisují Švaříček a Šed'ová (2007, s. 72 - 83) „výzkumník se může, ale nemusí, také rozhodnout pro to, že přijme za svůj některý ze zavedených designů kvalitativního výzkumu. V takovém případě činí všechny další kroky v souladu se specifickými požadavky kladenými na vybraný design. ... V sociálních vědách existuje řada designů, které jsou svým způsobem zavedené – to znamená, že se pro ně užívá určité ustálené označení, hlásí se k nim určitý okruh autorů a existují metodologické publikace, které je popisují.“ (Švaříček a Šed'ová, 2007, s. 72 - 83)

Vzhledem ke specifičnosti sociální skupiny, na kterou je zaměřen náš výzkum, jsme se rozhodli použít jeden z těchto zavedených designů kvalitativního výzkumu, jak o nich mluví Švaříček a Šed'ová (2007, s. 83) a to případovou studii.

5.2 Případová studie

Jak je zmíněno výše, cílem práce je detailní náhled do života lidí ze sociální skupiny bezdomovců, zmapování jejich postojů, pocitů, zkušeností a subjektivního vnímání práce v zaměstnání a jejího vlivu na životní styl. Při zpracování se tedy budeme snažit především o přiblížení se objektu zkoumání, získání autentické osobní výpovědi a tím i o dosažení hlubšího a podrobnějšího náhledu na problematiku zaměstnanosti a lidí bez domova. To by nám mělo pomoci poznat detailněji tuto problematiku, uvažovat o ní, přiblížit se jí. Spíše než o objektivní popis fenoménu se tedy jedná o vnímání a prožívání daného jevu těmi lidmi, kterých se týká naprosto bezprostředně. Toto vše jsme při výběru designu výzkumu zohlednili a z důvodů, které uvádí Sedláček (in Švaříček a Šed'ová 2007, s. 96) jsme zvolili výše zmíněný výzkumný design. Sedláček (in Švaříček a Šed'ová, s. 96) o případové studii říká: „Detailní studium jednoho nebo několika případů je tradičně považováno za jeden z možných způsobů, jak porozumět složitým sociálním jevům.“ (Sedláček in Švaříček a Šed'ová, 2007, s. 96) Dále o případové studii jako výzkumné strategii uvádí, že jak vyplývá z jejího názvu, „je empirickým designem, jehož smyslem je velmi podrobné zkoumání a porozumění jednomu, nebo několika málo případům“. (Sedláček in Švaříček a Šed'ová, 2007, s. 96)

Volbou designu případové studie se také přikláníme k Miovskému (2006, s. 94), který cituje Břicháčka a „uvádí několik základních situací, kdy je vhodné použití výzkumného designu případové studie“ a mezi jinými zde uvádí „analýza a popis *typického* případu jako zástupce určité skupiny“ (Břicháček in Miovský, 2006, s. 94). Dále také Miovský (2006, s. 94) uvádí výhody tohoto designu zaměřeného na jednotlivé případy: „Analýza jednotlivých případů nám v průběhu celého výzkumu umožňuje sledování a popisování a vysvětlování případu v jeho komplexnosti, a díky tomu může dospět k přesnějším a do hloubky jdoucím výsledkům. Jejich prostřednictvím tak máme možnost lépe porozumět jednotlivým vztahům i celkovým souvislostem. (Miovský, 2006, s. 94)

Sedláček (in Švaříček a Šed'ová 2007, s. 100) na otázku, kdy je vhodné použít případovou studii, odpovídá, že „odpověď je závislá na tom, jaké výsledky výzkumník očekává, neboli co chce šetřením vlastně zjistit“ (Sedláček in Švaříček a Šed'ová, 2007, s. 100). Dále pak cituje Yina (Sedláček in Švaříček a Šed'ová, 2007, s. 101), který „považuje případovou studii za nejvýhodnější výzkumnou strategii v situacích, kdy se ptáme, *jak* nebo *proč* se

dějí určité jevy (události), nad kterými máme jenom *omezenou* nebo vůbec žádnou *kontrolu*.“ (Yin in Švaříček a Šed'ová, 2007, s. 101)

5.3 Volba případu

Volba případu se podle Švaříčka a Šed'ové (2007, s. 103) odvíjí od „jasně formulovaného výzkumného problému ... klíčovým faktorem jsou výzkumné cíle a výzkumné otázky“ (Švaříček a Šed'ová, 2007, s. 103). Výzkumné cíle a výzkumné otázky jsme definovali v předešlé kapitole a na jejich základě jsme záměrnou volbou, protože jak říká Švaříček a Šed'ová (2007, s. 103) v kvalitativním výzkumu se „vždy jedná o záměrnou volbu, která je nezbytná proto, aby vybraný objekt měl vlastnosti, které badatel chce sledovat“ (Švaříček a Šed'ová, 2007, s. 103), vybrali vhodného jedince.

Pro účely našeho výzkumu jsme se rozhodli hledat respondenta z cílové skupiny, na kterou je výzkum zaměřený, tedy mezi lidmi bez domova. Vzhledem ke zvolenému designu výzkumu jsme se rozhodli nalézt *typický případ*, na kterém bychom zachytili „běžné, tradiční, obvyklé podmínky a okolnosti zkoumaných jevů nebo situací ... typické průměrné osoby“ (Švaříček a Šed'ová, 2007, s. 105).

Hlavním cílem tohoto výzkumu, jak jsme si jej definovali v předešlé kapitole, je „zmapovat životní styl lidí bez domova a zjistit, jaký význam má pro člověka bez domova práce a zaměstnanost“. Vzhledem k tomuto cíli jsme zvolili kritéria výběru případu tak, aby odpovídala *typickému případu* člověka z této sociální skupiny. Aby to byl člověk, který má zkušenost s životem bez domova a to delší než jeden rok. Zároveň ať není mladistvým, protože případy mladistvých bezdomovců jsou samostatnou kategorií s různými specifiky, na rozdíl od většiny ostatních bezdomovců, a většinou nemají dlouhodobější pracovní zkušenost. Dále by měl být v minulosti dlouhodobě nezaměstnaný, tzn. více než 6 měsíců bez zaměstnání a to v posledních třech letech - aby byl schopen popsat život bez práce. V současnosti má být zaměstnaným, aby naopak měl zkušenost rozdílu života se zaměstnáním a bez něj. Zaměstnáním rozumíme hlavní pracovní poměr na dobu určitou, nebo neurčitou.

Jako kritéria výběru jsme si tedy stanovili:

- Plnoletost
- život bez domova delší než 1 rok

- nezaměstnanost v minulosti, která byla delší než 6 měsíců
- současná zaměstnanost – hlavní pracovní poměr.

Na základě takto definovaných kritérií jsme hledali respondenta, který by jim odpovídal a byl ochotný vést rozhovory o svém životě. Tato poslední podmínka se ukázala dosti klíčovou. Ze strany lidí bez domova jsme se setkávali s nezájmem a jakousi apatií. Nikdo nebyl vysloveně hrubý, zřejmě i vzhledem k nastaveným kritériím, kdy jsme nehledali přímo mezi *nejtvrďšími bezdomovci* žijícími přímo na ulici, ale vzhledem ke kritériu současné zaměstnanosti, jsme se zaměřili na azylové domy.

V těchto zařízeních jsme se nejprve obrátili na zaměstnance azylového domu s žádostí o doporučení a radu. Vycházeli jsme z úvahy, že oni znají své klienty nejlépe a také nám jejich doporučení u klientů zajistí alespoň trochu výhodnější podmínky při vstupu do terénu, než kdybychom vše řešili na vlastní pěst. Toto rozhodnutí se nakonec ukázalo být zásadním, protože i přes doporučení pracovníků azylových domů jsme naráželi, jak už jsme zmiňovali výše, na nezám a jakousi apatii ze strany samotných bezdomovců. Nakonec se na základě jejich doporučení, které nám velmi pomohlo a připravilo cestu, podařilo najít respondenta, odpovídajícího našim kritériím a ochotného podstoupit s námi ne vždy lehkou cestu společných rozhovorů.

Respondentem je muž ve věku 49 let, který je 8 let bezdomovcem. O domov přišel po problémech v zaměstnání a následných alkoholických excesech, které skončily rozvodem, kdy byt přenechal manželce. Bydlel pak na různých ubytovnách, půl roku strávil přímo na ulici a následně v azylových domech na různých místech republiky. Posledních 10 měsíců je klientem jednoho azylového domu. V těchto 8 letech byl opakovaně nezaměstnaným, poslední hlavní pracovní poměr měl před 4 lety. V současnosti nastoupil do zaměstnání na hlavní pracovní poměr, ještě bydlí v azylovém domě, ale shání si vlastní bydlení.

5.4 Definování etických kritérií

Definování etických pravidel jsme se rozhodli věnovat maximální pozornost, protože „etické otázky a pravidla nemohou být v případových studiích, které jsou obvykle velmi osobní, pouze formální záležitostí“ jak zdůrazňuje Švaříček a Šed'ová (2007, s. 108). Z těchto důvodů a s ohledem na respondenta, jsme následovali Švaříčka a Šed'ovou (2007, s. 43 - 48) a zaměřili jsme se na tato etická kritéria:

Důvěrnost

Rozhodli jsme se a informovali respondenta o tom, že „nebudou zveřejněna žádná data, jež by umožnila čtenáři identifikovat účastníka výzkumu“ Švaříček a Šed'ová (2007, s. 45). Tomuto jsme podřídili především záznamy rozhovorů, kdy při přepisu byla změněna všechna jména lidí i názvy měst a konkrétních oblastí (s výjimkou Prahy, kdy toto určení města neohrožuje případnou identifikaci respondenta a bylo pro smysl celého rozhovoru ponecháno, se souhlasem respondenta).

Také jsme respondenta ujistili, že v žádném případě nebudeme sdělovat informace, které nám poskytl, žádné třetí straně včetně zaměstnanců a dalších klientů azylového domu. Tyto informace budou sloužit pouze pro potřeby bakalářské práce a s ohledem na soukromí respondenta budou originály nahrávek a poznámek z rozhovorů uloženy v zabezpečeném počítači.

Poučený souhlas

Respondenta jsme hned na začátku seznámili s účely, pro které budou získané informace použity. Také jsme jej seznámili s výše zmiňovanými kritérii důvěrnosti a požádali jsme jej o souhlas se záznamem našich rozhovorů – jak písemnou formou, tak nahráváním na záznamník. S tímto respondent neměl žádný problém a souhlas nám udělil. Zde se nám potvrdila důležitost etických kritérii a především potřeba se opravdu pokaždé snažit vžít do role respondenta, která není vždy úplně snadná. Z těchto důvodů jsme například první rozhovor, který byl spíše seznamovací a kratší, vedli bez nahrávání na záznamník, pouze jsme dělali psané poznámky. I přes udělení souhlasu respondenta jsme totiž zaznamenali jistou nervozitu a časté pozorování záznamníku. Tato citlivost na aktuální naladění respondenta se nám vyplatila, protože při dalším setkání už bylo vidět, že nervozita z přístroje ustoupila a respondent byl navíc daleko otevřenější a přátelštější, než při prvním rozhovoru.

5.5 Metody sběru dat

Při volbě metody sběru dat jsme vycházeli z výše formulovaných výzkumných otázek a zvoleného designu výzkumu. Zvolili jsme metodu polostrukturovaného interview, tak jak jej definuje Miovský (2006, s. 159), která je svým charakterem vhodná pro zvolený výzkumný design. Miovský (2006, s. 159) o této podobě interview říká: „Vytváříme si určité schéma, které je pro tazatele závazné. Toto schéma obvykle specifikuje okruhy otázek, na

kteřé se budeme účastníků ptát. Obvykle je možné zaměňovat pořadí, v jakém se okruhům věnujeme, a dle potřeby a možností tedy toto pořadí upravujeme, abychom tím maximalizovali výtěžnost interview.“ Svým charakterem tato metoda nejvíce odpovídala našim potřebám, kdy jsme využívali především možnosti změny pořadí okruhů otázek. Také jsme v interview využívali „následné inquiry, tedy upřesnění a vysvětlení odpovědi účastníka ... necháváme si například vysvětlit, jak danou věc myslí“ (Miovský, 2006, s. 160).

Dále jsme využívali možnosti kladení různých doplňujících otázek tak, abychom mohli téma zpracovat do hloubky (tyto doplňující otázky jsou v textu ponechány v bloku odpovědi respondenta, zvýrazněny kurzívou). Při tomto postupu jsme však vždy respektovali pocity respondenta, a pokud jsme viděli, že téma je pro něj příliš složité nebo emotivní, změnili jsme oblast dotazování. Na tomto jsme se také na začátku s respondentem domluvili, kdy jsme si otevřeně stanovili, že pokud mu budou otázky nepříjemné a on nebude chtít odpovídat, zůstanou tyto otázky nezodpovězené.

Pro interview jsme připravili soubor otázek, které jsou součástí Přílohy I. Při přípravě otázek pro interview jsme se na základě výzkumných otázek, které jsme stanovili výše, snažili definovat témata, ke kterým jsme pak vytvořili jednotlivé otázky. Takto vzniklo „jádro interview tj. minimum témat a otázek, které má tazatel za povinnost probrat“ (Miovský, 2006, s. 160). Vytvořené jádro interview nám mělo zaručit jak ucelenost a jistou návaznost otázek, tak i pomoc, aby došlo k získání odpovědí na všechny důležité a pro nás potřebné oblasti. Tuto osnovu měl tazatel přímo při interview fyzicky před sebou a na základě takto připravených otázek bylo interview vedeno.

Pořadí otázek bylo měněno v průběhu rozhovoru, podle okamžitého úsudku tazatele. Jak už jsme popisovali, při některých momentech byly na respondentovi znát velmi silné emoce, zvláště při popisování okolností, kdy se ocitl na ulici, nebo v otázkách rodinných vztahů. Pokud tazatel viděl, že je situace pro respondenta už velmi složitá a těžká – často došla slova a chvíle byla opravdu silně emotivní – změnil, s ohledem na respondenta, tok otázek na další témata interview tak, aby o *respondenta nepřišel*. V některých chvílích se tazatel opravdu spoléhal jen na svůj úsudek a okamžitou náladu v místnosti, protože tyto okolnosti jsou předem nedefinovatelné a nemůžeme s nimi v žádném plánu rozhovoru dopředu počítat. Proto se tazatel spíše, než dodržováním přesného zodpovězení všech otázek, řídil svou intuicí. Rozhovor jsme zahájili obecnými otázkami, které měly sloužit pro navázání kontaktu a odbourání jistého strachu a rezervovanosti ze strany respondenta. Proto jsme rozho-

vor začali dotazování na to, zda respondent pochází z tohoto místa, zda je rodákem a kde v minulosti žil. Toto se ukázalo jako přínosným, protože aniž bychom se snažili, hovor se naprosto nenásilně převedl na oblast zaměstnání a otázky, které pro nás byly zásadní.

Při sběru dat jsme se také zaměřili na pečlivé stanovení místa, kde budeme interview vést. Vzhledem k hloubce a náročnosti rozhovoru jsme neuvažovali o nějakém veřejném prostoru, kde by bylo příliš mnoho možností vyrušení, ale zvažovali jsme prostředí, které respondent zná a kde se bude cítit jistě a bezpečně. Proto jsme byli velmi rádi za pomoc pracovníků azylového domu, kteří nám poskytli prostor. Interview jsme s respondentem vedli v klidném prostředí kanceláře azylového domu, kde jsme nebyli nijak omezováni časem ani rušení okolím.

5.6 Metody analýzy dat

Základním zdrojem dat k analýze je hloubkový rozhovor, vedený formou polostrukturovaného interview, se zkoumaným respondentem. Rozhovory s respondentem jsme zaznamenávali na záznamové zařízení, první kratší rozhovor formou poznámek. Všechny rozhovory jsme následně přepsali, a jsou součástí Přílohy II. Pro zachycení souvislostí a zachování autenticity jsou rozhovory přepsány celé. Také jsme se snažili zachytit různé neverbální projevy, které rozhovor doplňují, jako je smích, nebo delší odmlky (které jsou vyjádřeny několika tečkami).

Následně jsme přistoupili ke zpracování empirických dat „takovým způsobem, abychom byli schopni nalézt odpovědi na položené výzkumné otázky“ (Švaříček a Šed'ová, 2007, s. 108). Švaříček a Šed'ová (2007, s. 109) dále popisují nejpropracovanější přístup analýzy dat, vhodný pro design případové studie, které „předložili Miles a Huberman (1994) ... základem jejich pojetí je tradiční kvalitativní kategorizace. Data jsou na základě systematického porovnávání a hledání pravidelností segmentována do systému kategorií. (Švaříček a Šed'ová, 2007, s. 109)

6 ANALÝZA DAT

Přepsané rozhovory jsme několikrát důkladně pročetli a vraceli jsme se i ke zvukovému záznamu a poznámkám. Při čtení jsme vytvářeli nejdříve prvotní poznámky přímo v textu, snažili jsme se rozborem a označením částí textu rozhovor segmentovat na části, které nám z textu vystoupily. Tyto části byly následně shlukovány k sobě na základě podobnosti témat, až došlo k vytvoření jednotlivých kategorií.

6.1 Kategorie

Zaměstnání – „Chodím do práce, to znamená, že bydlím, že nějak funguju“

Práce je hodně důležitá věc; chodím do práce to znamená, že bydlím, že nějakým způsobem funguju, že nejsem na ulici; vidím před sebou aspoň nádkou tu budoucnost; že to není úplný živoření; prostě jen nesedím a nečumím před sebe; že to prostě není jen to přežití; mám pocit, že je to zase aspoň trochu život; mám zase pocit, že aspoň k něčemu trochu sem; můžu začít třeba i trochu plánovat dál, můžu začít rozvíjet něco, bez práce na tohle vůbec není pomýšlení... prostě nemyslitelný, protože jako proč by se člověk o něco snažil; odrazit se od toho dna k tomu prostě člověk tu práci potřebuje, bez toho to nejde; přináší peníze, a proto můžu bydlet; vidím před sebou aspoň nádkou tu budoucnost; člověk si začne připadat užitečněj; sebevědomí tam je náký; prostě člověk něco dělá, má za to to ocenění...že ta výplata tam prostě je; časem i ty lidi, že ho začnou brát jiným způsobem

Shánění práce – problémy a rezignace – „Sehnat práci je těžký“

Nebylo to zatím nic pořádnýho; to je všechno na dojíždění. Takže to znamená prostě jako mít prachy. Dojíždět každý den to práce a než bude první výplata, tak to je minimálně měsíc. Ten člověk musí mít zásobu na měsíc ... a to na ulici nesežene, to nesežene ani ze sociálky, to prostě nejde; aby člověk dělal někde na firmě a spal jako v lese někde kousek za firmou, to prostě nefunguje, člověk musí někde vyprat, dát si dohromady věci a to se prostě nedá; musí se jet prostě na trvalej pobyt a nikoho nezajímá, že mám třeba tady ubytovnu nebo tak, že tady chodím na azylák; na pracák chodím jednou za dva až tři měsíce, jenom vyloženě se ukázat; ještě před těma 10 – 12 rokama nabízeli, posílali člověka po firmách a teďka už vůbec; „Tak jak se máte?“. Já řeknu: „Hmmm pořád stejně.“. Vypíše pár papírů, nechá mi to podepsat a řekne mi, kdy se mám stavit. A to je tak asi všechno. Mě to připadá, že oni jsou tam jenom prostě od toho, aby člověku vyřídili ty papíry, jako tu evidenci, poslali na nákej ten individuální plán a to je tak zhruba všechno. Žádná snaha prostě něco doporučit nebo tak.; je to hodně prořídlý, bývalo toho tam daleko víc a jako žádná sláva; stejně je to pořád na člověku; člověk, kterej chce, tak to nějak udělá, nějak to zkusí prostě, rozhodne se a zkusí něco, i když to prostě není lehký, je to těžký. Sehnat práci je těžký.

Nezaměstnanost bezdomovců – „Polívka prostě není pomoc“

Prostě neřešitelný, ekonomicky neřešitelný; stát na to prostě nemá; řešením třeba můžou bejt nějakým způsobem komunity, někde nějakým způsobem fungujou. Ale z čeho budou ty komunity žít? Pěstovat něco, nějakou zeleninu, něco vyrobit...ale to prostě nestačí. Oni potřebujou nějakou prá-

ci, potřebujou ty lidi pracovat a vydělávat si; to se prostě nedá zařídit, v Praze je kolem 10 000 bezdomovců. Jako to kdyby chtěl někdo řešit? to prostě nejde, to je neřešitelný; prostě navíc jsou lidi, který mají spoustu problémů a kolikrát nejsou schopný se vrátit, často nemají čistej rejstřík; charitativní organizace ... to prostě není pomoc, polívka prostě není pomoc, to nic neřeší, to je prostě jenom záplata. Najít práci, to oni vám prostě nepomůžou ... to ani nejde, to není v jejich silách.

Nezaměstnanost – „Třetí den už ležím na posteli, nevytáhl jsem paty z baráku“

Vstanu na oběd; Vstanu, něco pojím, něco si podělám – buď kolem sebe, nebo na počítači, když je na to počasí aspoň trochu použitelný, tak vypadnu ven. Projít se, projít se, na kole, něco prostě někde pocárat; když je blbý počasí, tak si pustím nějaký film; Ono je na houby, že když člověk nemá práci, tak ten den si prostě opravdu může dělat, co chce. Časem se to začne zajídat a člověk pak už jako neví, co by, kde by; už třetí den ležím prostě na posteli, nevytáhl jsem paty z baráku; když je blbý počasí, tak mě to ubíjí; sedět před televizou mě nebaví; chlapi na azyláku ráno vstanou, slezou dolu, sednou na kulturku a čučí na bednu a večer jdou zase nahoru. Mezitím si něco uklohní na jídlo a chodí na kužárnu; spousta těch lidí si na to zvykla na ten život a oni nemají zájem; Ať už jsou na ulici jim to vyhovuje, nebo ať už jsou na azyláku, jim to taky vyhovuje; Rok a půl může bejt na azyláku, pak zvedne krofky a jde na jiné azylák. Když si to dobře rozplánuje, tak takhle může lítat prostě po azylákách.; si na to už zvykli, že prostě nemusí nic. Jendou za tejdou prostě ukliděj, prostě udělej rajóny, proč by vyhazovali prachy za nějaký bydlení. Sociálka jim dá nějaký prachy, nebo maj důchod. Mají si s kým pokecat. Nák to proklepaj.

Deprese, rezignace, zklamání – „Spláchnout to prostě, nepřemýšlet nad tím, vylejt si mozek z hlavy“

Začíná se zažírat všechno; člověk nemá tu budoucnost prostě; jak prostě nevidí nějaký ten cíl, aspoň u mě, tak je to prostě v pytli. Je na nejlepší cestě jít si vždycky normálně po sociálce ... jít si koupit nějakou flašku, spláchnout to prostě, nepřemýšlet nad tím, vylejt si mozek z hlavy. Já jsem se to naučil, že to funguje a blbě se z toho dostává; když člověk něco buduje a buduje a pak od toho musí odejít a musí to všechno nechat ležet, to prostě je hodně deprimující, to není potom na jednu flašku ... to byl potom třeba tříměsíční tah; je to hodně blbej pocit; člověk musí bejt hodně silnej, aby to ustál. Já jsem tady ty stavy nikdy neustál, vždycky to skončilo v chlastu. Kdybych to nedělal, tak by to dopadlo úplně jinak; protože proč by se jako člověk o něco snažil; možná proto jsem začal chlastat a začal jsem mít ty problémy. Prostě jsem přišel o práci a nějak jsem začal víc pít; Nějak víc jsem začal pít, když jsem přišel o práci, když se to začalo ty vztahy ... všechno prostě bortit; jsem si tehdy připadal prostě zbytečný; tím, že jsem začal chlastat, tak jsem pak přišel o další práci a začalo se to kupit prostě, takový to kolečko - najdu práci, dostanu výplatu, je za co popít člověk si potřebuje oddechnout...a už v tom zase jede; u mě v tom byl vždycky chlast.

„Mít zázemí a jistotu“

Většinou je pro mě jistota, když mám práci; dostanu výplatu a můžu si zaplatit bydlení, můžu si pořídit věci, který potřebuju, to je třeba jistota; bejvala doba, když jsem třeba měl jistotu ve vztahu. Když se třeba nepodařilo mě, když jsem třeba přišel o práci, tak třeba přítelkyně měla práci, nějaký peníze byly na hromádce. To člověk prostě chvíli vydržel. Zatnul zuby, trochu se uskrovnil a tu práci sehnal prostě.; jistota, že na to člověk prostě není sám; třeba jistotu v penězích se snažím nehledat, to není jistota prostě, to člověk rozkutálí a je to; když člověk začne něco budovat, tak

prostě musí mít tu jistotu, aby po chvílce najednou nezjistil, že nemá z čeho, nemá jak a všechno, co do té doby prostě udělal, může zahodit; jde vo to, že člověk prostě jako nemůže... vzít si nějaký dlouhodobý závazek, když člověk nemá jistotu toho příjmu, tak to prostě nejde; brigáda skončí a co včel? To je pak prostě na pytel a člověku to nepřidá; prostě mít zázemí, něco prostě jistýho.

Na ulici – „Nemáte mít kde věci, takže všechno do baťohu“

Blbý. Jako člověk si zvykne na všechno, dá se to jako; začátek byl nejhorší; záleží, jak si to člověk zařídí, jde to přežít; není to o životě, ale je to o přežití; pár lidí (známých) jo jasně prostě jako - seš v pytli, tak mi dali nějakou korunu, dva lidi z mojich přátel zůstali přáteli; je to hodně hrubý síto; jak kdybych byl průhlednej; jak kdybych byl duch, prostě nezám; není to žádná sranda; nerad bych se k tomu vrátil; člověk žije z ruky do huby; nemáte mít kde věci, takže všechno musí být v baťohu. Když to člověk někde schová, tak riskuje, že mu to někdo sebere; když se člověk dá dohromady s nějakou partiou, tak to už je, to je o průšvih. Nikdy jsem s žádnou partiou nebyl; já jsem byl radši sám; to není ani tak přátelství, to je prostě, že ty lidi společně shánějí prostě ...jakoby nutnost; v partě jeden sežene prachy, se mu zadaří a celá paritia prostě nedělá vůbec nic a jenom se chlastá, dokud ty prachy jsou; když je člověk sám, tak se prostě zašije, nikdo o něm neví, nepřitahuje pozornost; musí se starat, je na všechno sám; co si sežene, tak to má pro sebe; když seženu, tak seženu a když ne, tak si můžu vynadat sám sobě. Nemusím poslouchat blbý řeči, že se nedaří; ten život (na ulici) mě nikdy nebavil; nevyrovnal jsem se s tím, a proto jsem tam nezůstal; já jsem se vždycky snažil se z toho vymotat, nějakým způsobem prostě.

Bod zlomu a překonávání překážek – „Prostě jsem si řekl, takhle už to dál nejde“

Jsem se naštvál. Prostě jsem si řekl – tak takhle už to dál nepůjde; rozhodl jsem se; já jsem se fakt naštvál a za večer ... no o půlnoci už jsem je měl, se mi podařilo je sehnat (peníze na cestu). Druhej den ráno už jsem jel; jsem prostě sehnal nějaké aspoň trochu zázemí, takže jsem mohl začít shánět dál

dojždět sem, to se nedá ... mám rozjednaný bydlení; musím ráno brzo vstávat; jako chodit do práce na čtvrt na šest to je jako...; člověk nějak vydrží, pak zrelaxuje nějak; zodpovědnost, že člověk prostě musí. I když se mu nechce, i když ho bolí hlava. Prostě vstane, protože musí; vim, že musím, tak vstanu; mi pomáhá, když to není jednotvárná práce, nemám rád jednotvárnost; mám rád tvůrčí práci, aspoň prostě něco jakoby vytvářet; ta povinnost, že prostě člověk musí, to mi pomáhá.

Vztahy – „Rozvedl jsem se a od té doby se prostě protloukám“

potkal jsem Petra (syn) a s tím jsem se bavil a on mi pomohl tady do Hradce. Pomohl mi přes Aleše na ten azylák; rozvedl jsem se 2008 a od té doby nák prostě se protloukám po těch ubytovnách a azylákách; bejvalka se se mnou nebaví; s Petrem (syn) třeba máme dobrý vztahy; s holkama (dcery) taky už jakž takž; širší rodina prakticky už není; akorát strejda, ale prostě to je pan někdo, my se spolu moc nebavíme; rodina dřív – to už teďka nefunguje; Petr (syn) mi hodně pomohl; jsem trochu samotář, ale dlouho sám nevydržím; mám lidi rád; jsem takovej ukecanej člověk, rád jsem mezi lidma; lidi v kolektivu, tak to mi nikdy problém nedělalo, vydržim s každym; se spolupracovníkama nemám problém.

Trestní rejstřík – „V dnešní době už i popelář musí mít čistej rejstřík“

Mám problém sehnat pořádně práci, protože zase trestní rejstřík; s mým trestním rejstříkem je prostě nemyslitelný takovou práci sehnat, to je prostě problém; su rád, že mu prostě nevadí jako ta

moje minulost; má vliv, určitě zásadní, dneska prostě ten rejstřík už chtěj fakt všude; za pět let, když budete mít štěstí, vám tam ten záznam vymažou; v dnešní době musí už i popelář mít čistej rejstřík; doneste nám výpis z trestního rejstříku...no tak to je nám líto, prostě smůla; jako abych neukradl popelnice nebo co?; v tomhle je ten trestní systém prostě ... společnost naše prostě je nastavená tak, že trestá dvakrát; tak si to člověk odsedí, pak vyleze a báb, pěkně potrestanej podruhý; ale jako co máte dělat těch pět let, než ho máte čistej? Co mám prostě dělat, jak se mám žít?; platím za to prostě dalších x let; prostě neseženu práci a tím, že nemám práci, tak jsem na ulici.

6.2 Analýza kategorií

Zaměstnání – „Chodím do práce, to znamená, že bydlím, že nějak funguju“

Celým rozhovorem se prolínal důraz na zaměstnání, jeho získání a také, jaké to je zaměstnání nemít. Respondent několikrát zdůraznil, jak je pro něj práce v zaměstnání důležitá a co pro něj znamená. Jako stěžejní větu, která vypovídá o důležitosti zaměstnání v jeho životě, jsme vybrali konstatování, které se při rozhovoru opakovalo v různých obměnách několikrát – „Chodím do práce, bydlím. Nechodím do práce, jsem na ulici.“

V kontextu životního příběhu respondenta tato věta nabývá velkého významu. Vidíme, že se nejedná jen o pouhou frázi, ale fakt, realitu. Realitu, kterou si respondent několikrát za poslední roky vyzkoušel na vlastní kůži. A také se zde promítá až zoufalá potřeba zaměstnání mít, nejlépe trvalé a to především konkrétně ve spojení s vlastním bydlením. Jakoby tato oblast života – vlastní bydlení – byla jakýmsi středobodem jeho snažení, něčím, na čem záleží ze všeho nejvíc a to i v situaci, kdy by se nezúčastněnému pozorovateli mohlo zdát, že nyní je přeci z nejhoršího venku - ano, sice je bezdomovcem, ale ne přímo na ulici, je klientem azylového domu, má střechu nad hlavou.

Vidíme zde, že v životě respondenta se nejedná pouze o fyzickou potřebu „střechy nad hlavou“, ale že možná ještě více než jen toto materiální zajištění pro něj vlastní bydlení má širší význam – jako by bylo znakem samostatnosti, nezávislosti a vracelo člověka zase zpět na určitou úroveň jeho bytí.

Dalším velkým důrazem je spojení zaměstnání a budoucnosti – „vidím před sebou aspoň náhku tu budoucnost, že to není úplný živoření“. V teoretické části jsme se podrobněji zabývali vlivem práce na život člověka, konkrétně na vnímání budoucnosti a ztrátu tohoto rozměru při dlouhodobé nezaměstnanosti. Zde nás respondent konfrontuje s podobnými zkušenostmi, když říká, že bez zaměstnání „je to jen přežití“. Naopak stav, kdy zaměstnání

má popisuje „mám pocit, že je to zase trochu život, že alespoň k něčemu jsem, můžu začít třeba i trochu plánovat, můžu začít něco rozvíjet“.

Další oblastí, kde je vliv zaměstnání jasně patrný je pocit vlastní identity. Respondent mluví o pocitu vlastní užitečnosti, který se se zaměstnáním dostavuje. Také hovoří o vlastním sebevědomí, které se vlivem zaměstnání zvyšuje a to také díky ocenění za svou práci. Další oblastí změny je pozvolná proměna toho, jak jej vnímá společnost – „časem i ty lidi, že ho začnou brát jiným způsobem“. I přesto, že při rozhovoru respondent působil dojmem sebevědomého člověka, který se málo stará o mínění druhých, vidíme, že každého z nás se více či méně dotýká naše sociální zařazení, to jak nás vnímá společnost kolem nás. A výhled na zlepšení je vnímán jako žádoucí a pozitivní změna.

Mít zázemí a jistotu

Jako samostatnou kategorii jsme analyzovali oblast, kterou sám respondent nazval jako „zázemí a jistotu“. Byla to jeho bezprostřední odpověď na otázku „Co je pro vás v životě opravdu důležité?“. Na další dotazování, z čeho čerpá jistotu, v jaké situaci se cítí, že jistotu má, uváděl několik základních oblastí, z kterých čerpá pocity jistoty. „Většinou je pro mě jistota, když mám práci. Dostanu výplatu a můžu si zaplatit bydlení, můžu si pořídit věci, který potřebuju, to je třeba jistota.“

Také se zabýval dobou, kdy jistotu čerpal ze vztahů, ať už partnerských nebo rodinných. Kdy mu podpora druhé osoby pomáhala překonat složité životní situace, které se opět nejčastěji pojily s problémem nezaměstnanosti. „Bejvala doba, kdy jsem třeba měl jistotu ve vztahu. Když se třeba nepodařilo mě, když jsem třeba přišel o práci, tak třeba přítelkyně měla práci, náky peníze byly na hromádce. To člověk prostě chvíli vydržel. Zatnul zuby, trochu se uskrovnil a tu práci sehnal prostě.“ Pomoc blízké osoby, partnerství respondent zdůrazňoval jako potřebnou součást života „jistota, že na to člověk prostě není sám“. Tuto oblast uzavírá ale smutným konstatováním „to už dneska taky nefunguje“. Dobré vztahy popisuje se svým dospělým synem, ale v jeho podání jde poznat, že toto už je jiný druh vztahu, není to partner, o kterého by se mohl v těžkých časech opřít.

Další oblastí, kterou v souvislosti s jistotou respondent zmiňuje, jsou peníze. „Třeba jistotu v penězích se snažím nehledat, to není jistota prostě, to člověk rozkutálí a je to. Jako měl jsem našetřený, ale to už dávno není. To není jistota prostě.“ Samotné peníze nejsou pro respondenta nositelem jistoty, sám mluví o tom, že přestože našetřené peníze měl, neoch-

ránily jej před bezdomovectvím. Jedinou jistotu, která pro něj má opravdovou hodnotu a které věří, je práce, trvalé zaměstnání. A jistota čerpaná ze zaměstnání je pro respondenta také podmínkou dalších kroků v životě, posunu. „Když člověk začne něco budovat, tak prostě musí mít tu jistotu, aby po chvilce najednou nezjistil, že nemá z čeho, nemá jak a všechno, co do té doby prostě udělal, může zahodit.“ Jistota příjmu, kterou pro respondenta představuje zaměstnání je i jistotou, že se věci obrátí k lepšímu a on bude moci vyřešit i svou situaci člověka bez domova. Jak respondent popisuje „prostě mít zázemí, něco prostě jistýho“.

Shánění práce – problémy a rezignace – „Sehnat práci je těžký.“

V rozhovoru respondent popisoval různé pokusy, kterými se snažil sehnat práci – ať už v místě svého trvalého pobytu, nebo v Praze, kde si původně myslel, že bude situace v tomto ohledu snadnější. Popisuje situace, které jsou pro běžného člověka těžko představitelné, a podává tím také náhled do reality člověka bez domova a nevědomky odpovídá na argumenty, že práce je dost. „Když člověk shání práci, přijde na pracovní agenturu, třeba v té Praze. Jo, my tady máme – tady, tady, tady, tady – ale to je všechno na dojíždění. Takže to znamená prostě jako mít prachy. Dojíždět každý den do práce a než bude první výplata, tak to je minimálně měsíc. To člověk musí mít zásobu na měsíc ... a to na ulici nesežene, to nesežene ani ze sociálky, to prostě nejde. A na to, aby člověk dělal někde na firmě a spal jako v lese někde kousek za firmou, to prostě nefunguje.“

Respondent také popisuje bezvýchodné situace, které nastávají při očekávání pomoci od Úřadu práce. „Mě to připadá, že oni jsou tam jenom prostě od toho, aby člověku vyřídili ty papíry, jako tu evidenci udělali prostě. Poslali na nákej ten individuální plán a to je tak zhruba všechno. Žádná snaha prostě něco doporučit nebo tak.“ Vzápětí uznává, že to samozřejmě není chyba pracovníků úřadu práce, jen je „prostě těžký sehnat práci“.

Téma shánění zaměstnání respondent uzavírá konstatováním „stejně je to pořád na člověku, člověk, kterej chce, tak to nějak udělá, nějak to zkusí prostě“. Odráží se zde jeho osobní zkušenost, kdy přes využití všech prostředků pomoci je přesvědčený, že záleží jen na něm samotném.

Nezaměstnanost bezdomovců – „Polívka prostě není pomoc“

Také jsme během rozhovoru rozebírali téma nezaměstnanosti a jejího řešení v širším kontextu, možnosti zaměstnání pro lidi bez domova jako celé skupiny. V této oblasti vykazo-

val respondent naprosto negativní očekávání. Situaci označil za „ekonomicky neřešitelnou“ s tím, že „stát na to prostě nemá“. Svá negativní očekávání vysvětloval počtem bezdomovců - jen v hlavním městě je kolem 10 tisíc bezdomovců, což není kapacita zaměstnanců ani v těch největších továrnách. „Normální lidi nemají práci, pořád se někde propouští... A deset tisíc pracovních míst, to nemají ani ty největší fabriky.“

Pomoc bezdomovcům v této oblasti skrze komunity vidí respondent jako dobrou cestu „komunity někde nějakým způsobem fungují“. Sám v jedné komunitě určitý čas strávil a pobyt zde i jejich práci vidí jako smysluplnou a dobrou. Zároveň ale opět zdůrazňuje potřebu zaměstnání i pro obyvatele komunit „ale z čeho budou ty komunity žít? Pěstovat něco, nějakou zeleninu, něco vyrobit...ale to prostě nestačí. Oni potřebují nějakou práci, potřebují ty lidi pracovat a vydělávat si.“

Pomoc různých převážně neziskových organizací, které respondent označuje jako „charitní“, v této oblasti potřeb nevidí jako východisko. „To prostě není pomoc, polívka prostě není pomoc, to nic neřeší, to je prostě jenom záplata.“ V době svého pobytu přímo na ulici služby těchto organizací využíval a i dnes stále ještě využívá služeb azylového domu místní neziskové organizace. Tuto podporu uznává a oceňuje, protože mu „pomohli postavit se na nohy“, když neměl práci a potřeboval bydlení, aby se opět nedostal do „kolečka“ nemám práci – jsem na ulici – jsem na ulici – proto nemůžu najít práci. Ale jako zprostředkovatele a pomoc při nezaměstnanosti tyto organizace nevidí „najít práci, to oni vám prostě nepomůžou ... to ani nejde, to není v jejich silách“.

Také zde poukazuje na složitost sociální skupiny bezdomovců, kdy se jedná o lidi, kteří jsou často dlouhodobě bez zaměstnání a ztratili pracovní návyky, navíc mají různá zdravotní nebo jiná omezení „jsou to lidi, který mají spoustu problémů a kolikrát nejsou schopný se vrátit, často nemají čistej rejstřík“.

Komplexní řešení problematiky bezdomovců a jejich nezaměstnanosti nevidí a téma uzavírá podobně jako osobní nezaměstnanost „člověk, kterej chce, tak to nějak udělá, nějak to zkusí prostě“.

Dlouhodobá nezaměstnanost – „Třetí den už ležim na posteli, nevytáhl jsem paty z baráku“

V rámci rozhovoru jsme žádali respondenta, aby nám popsal jeho běžný den v období, kdy dlouhodobě neměl zaměstnání. Z této otázky a dalších navazujících vzešel *program dne*

respondenta bez zaměstnání. V celém tomto tématu se táhla ústřední nit, kdy respondent několikrát poukazyval na to, že život bez zaměstnání je prázdný, naplněný nic neděláním a jeho „prostě nebaví“. „Ono je na houby, že když člověk nemá práci, tak ten den si prostě opravdu může dělat, co chce. Časem se to začne zajídat a člověk pak už jako neví, co by, kde by.“ Respondent dále popisoval dny, které ubíhají bez práce a „je to prostě nuda, mě to neba“. Popisuje, jak tráví den za dnem sledováním programu v televizi, který ho nebaví. Snaží se chodit ven, jezdit na kole, ale jak říká „když je blbý počasí, tak mě to ubíjí“.

Postupem času začíná všechno člověka nudit a dostavuje se apatie. Respondent mluví o tom, že normálně nemá sklony se nudit, že vždycky rád sportoval a taky četl. Ale v kontextu bezbřehé volnosti času se vše stává nudným a ztrácí svůj význam i naplnění „přečtu si knížku - dobře, tak přečtu jednu, druhou, třetí ... si říkám – no tak už třetí den ležím prostě na posteli, nevytáhl jsem paty z baráku, to mě prostě neba“.

Také jsme mluvili o ostatních klientech azylového domu, zda například jistá forma komunity nepomáhá zlepšovat takto apatickou situaci. Respondent popisoval běžný den ostatních obyvatel „chlapi na azyláku ráno vstanou, slezou dolu, sednou na kulturku a čučí na bednu. A večer z tama zase odejdou a jediné co mezitím, tak si něco uklohní na jídlo a chodí na kuřárnu, to je všechno“. Vztahy mezi nimi nejsou nepřátelské, ale ani se nedá mluvit o nějakém spojení, či přátelství. Spíše se celým společenstvím nese apatická rozvláčnost a bezvýchodnost, často ani není snaha svou situaci řešit. Respondent jejich situaci popisuje jako pro ně vyhovující „Ať už jsou na ulici, jim to vyhovuje, nebo ať už jsou na azyláku, jim to taky vyhovuje. Rok a půl může bejt na azyláku, pak zvedne krofky a jde na jinej azylák. Když si to dobře rozplánuje, tak takhle může lítat prostě po azylákách. Jendou za tejden prostě ukliděj, prostě udělej rajóny, proč by vyhazovali prachy za nějaký bydlení.“

Deprese, rezignace, zklamání – „Spláchnout to prostě, nepřemýšlet nad tím, vylejt si mozek z hlavy“

Problémy, které často pak skončily řešením v alkoholu, respondent dělí na dvě skupiny. V prvním případě poukazuje na souvislosti se svým aktuálním stavem bezdomovce, kdy ho bezvýchodnost jeho situace ubíjela natolik, že volil rychlá řešení pomocí alkoholu. „Začíná se zažírat všechno, člověk nemá tu budoucnost prostě, jak prostě nevidí nějaký ten cíl, aspoň u mě, tak je to prostě v pytli. Je na nejlepší cestě jít si vždycky normálně po sociálce ... jít

si koupit náskou flašku, spláchnout to prostě, nepřemýšlet nad tím, vylejt si mozek z hlavy.“ Pocity bezmoci, zklamání a deprese se v rozhovoru pojily převážně s tématem nezaměstnanosti a postrádajícím smyslem života, výhledu do budoucna, který v podstatě neexistuje. Respondent otevřeně přiznával, že v jeho případě takové stavy končily řešením v alkoholu. „Já jsem se to naučil, že to funguje a blbě se z toho dostává.“

Druhou skupinou problémů jsou zásadní životní situace, které stály na počátku a vedly k jeho „pádu“ na dno společnosti. Respondent mluvil o totální životní frustraci, kdy člověk buduje svůj život, „o něco se snaží“ a pak „od toho musí odejít a musí to všechno nechat ležet, to prostě je hodně deprimující“. Začátek svých problémů vidí ve ztrátě zaměstnání a v situacích, které tato ztráta vyvolala. „Nějak víc jsem začal pít, když jsem přišel o práci, když se to začalo ty vztahy ... všechno prostě bortit. Jsem si tehdy připadal prostě zbytečný a tím, že jsem začal chlastat, tak jsem pak přišel o další práci a začalo se to kupit prostě, takový to kolečko - najdu práci, dostanu výplatu, je za co popít člověk si potřebuje oddechnout... a už v tom zase jede.“

Takto náročné situace si vyžadují velkou vnitřní sílu. Vyrovnat se s krajní životní situací a zvládnout zklamání je velmi zátěžovou situací. „Člověk musí být hodně silnej, aby to ustál. Já jsem tady ty stavy nikdy neustál, vždycky to skončilo v chlastu. To není potom na jednu flašku ... to byl potom třeba tříměsíční tah.“

Tyto části rozhovoru byly jedny z nejemotivnějších. Postupně jsme s respondentem řešili jeho životní situaci, dlouhodobou nezaměstnanost, krizi ve vztazích, pobyt na ulici a v azylových domech. Situace jakoby gradovala a jak jsme se dostávali hlouběji do rozhovoru, bylo často vidět, že je pro respondenta emočně hodně náročná, protože v této chvíli už nevzpomínal jen na chronologicky řazené životní situace, ale mluvil o svých pocitech. V závěru rozhovoru konstatoval, že chápe, proč lidé bez domova nejsou příliš ochotni k rozhovorům, protože pokud člověk o své situaci nemluví, tak o ní ani nemusí přemýšlet a můžete „vinu házet na ostatní. Ale když o tom začne mluvit, tak si musí pak připustit, že si za většinu vlastně můžete sám.“

Na ulici – „Nemáte mít kde věci, takže všechno do baťohu“

Respondent strávil půl roku přímo na ulici. Po celou dobu jej, jak sám říká, život na ulici nikdy nebavil, nevyrovnal se s tímto stavem, snažil se svou situaci změnit. A to byly také

důvody, proč se respondent domnívá, že na ulici nezůstal. „Já jsem se vždycky snažil se z toho vymotat, nějakým způsobem prostě.“

Dny na ulici popisuje jako „přežívání, není to o životě, ale je to o přežití“ a dodává, že přežít se to dá. Jako nejhorší vidí začátek, než si člověk zvykne, ale „dá se to“. Člověk si musí zvyknout, že nemá mít kde věci, nemá žádné soukromí. V životě na ulici byl vždy spíš samotářem, nevyhledával žádné „party“ ostatních bezdomovců. „Já jsem mezi ty lidi nikdy nezapadl. Já jsem je nikdy nevyhledával, i když jsem třeba věděl o squotovanejch barákách. Mě to za to nestálo, abych to prostě riskoval s těma lidma prostě bejt, aby ten průšvih prostě... Když je člověk sám, tak se prostě zašije. Nikdo o něm neví, nepřitahuje pozornost.“

Také se musel vyrovnat s reakcí svých přátel a blízkých. Respondent velmi otevřeně mluvil o různých, v převážné většině negativních, reakcích svých známých „jak kdybych byl průhlednej, jak kdybych byl duch, prostě nezájem“. Někteří mu pomohli malou finanční sumou, ale pro většinu přestal existovat, na pomoc ze strany přátel a známých nemohl spoléhat. „Dva lidi z mojich přátel zůstali přáteli a ty mi hodně pomohli“, pro ostatní přestal existovat. Jak sám respondent dodává „je to hodně hrubý síto“.

Po celou dobu se snažil svou situaci vyřešit a z prostředí ulice se dostat. Při pokusech o získání zaměstnání, však opětovně narážel na výše zmiňované problémy, kdy nejde z prostředí ulice chodit do zaměstnání. Také popisoval situaci, kdy měl omrzliny na nohách a byl na určitou dobu hospitalizován „u jeptišek“, kde mu přislíbili prodloužení pobytu. Tuto situaci využil a našel si práci v kanceláři. Pobyt byl ale nucen nepředvídaně ukončit o týden dřív a vše se vrátilo do starých kolejí, o práci přišel. „Do zaměstnání se z ulice chodit nedá, to nefunguje.“

Bod zlomu a překonávání překážek – „Prostě jsem si řekl, takhle už to dál nejde“

Jak jsme zmiňovali, pobyt na ulici byl vždy situací, ze které se respondent snažil dostat. Ke zlomu došlo jeho vlastní intervencí, kdy se rozhodl svou situaci změnit. Kvůli trvalému pobytu mimo hlavní město jeho rozhodnutí vyřešit svou situaci znamenalo sehnat peníze na cestu. „Musí se jet prostě na trvalej pobyt a nikoho nezajímá, že mám třeba tady ubytovnu nebo tak, že tady chodim na azylák.“ Jak sám popisuje „Prostě jsem si řekl – tak takhle už to dál nepůjde. Rozhodl jsem se, já jsem se fakt naštvál a za večer ... no o půlnoci už jsem je měl, se mi podařilo je sehnat (peníze na cestu). Druhej den ráno už jsem jel.“

Při řešení této situace zafungovaly rodinné vztahy a respondentovi, poté co si vyřídil sociální dávky, pomohl syn najít místo v azylovém domě, ve kterém bydlí do současnosti. Aby tato změna byla možná, musel se respondent rozhodnout a udělat první krok k překonání překážky. Na základě tohoto dílčího úspěchu, kdy získal místo v azylovém domě a jeho životní situace se podstatně zlepšila, pokračoval ve své snaze o navrácení do normálního života „jsem prostě sehnal nějaké aspoň trochu zázemí, takže jsem mohl začít shánět dál“.

V současné době má respondent zaměstnání na hlavní pracovní poměr. Bydlí stále v azylovém domě, ale aktivně si hledá vlastní ubytování. S nástupem do zaměstnání musel opět překonávat překážky. Na otázky, které zjišťovaly, co mu pomáhá překonávat nové nároky vzniklé zaměstnáním, uvádí „zodpovědnost, že člověk prostě musí. I když se mu nechce, i když ho bolí hlava. Prostě vstane, protože musí. Ta povinnost, že prostě člověk musí, to mi pomáhá.“

Jako velkou motivaci k tomu každý den vstávat do práce také uvádí skutečnost, že ho práce baví a naplňuje „nemám rád jednotvárnost; mám rád tvůrčí práci, aspoň prostě něco jakoby vytvářet“.

Vztahy v rodině – „Rozvedl jsem se a od té doby se prostě protloukám“

Vztahy, především v rámci rodiny, jsou pro respondenta těžkým tématem. U počátku jeho problémů zmiňuje jednak problémy se zaměstnáním „přišel jsem o práci“, následně problémy s alkoholem „nějak víc jsem začal pít, když jsem přišel o práci“ a důsledkem těchto problémů i vztahová krize „rozvedl jsem se a od té doby nějak prostě se protloukám po těch ubytovnách a azylákách, bejvarka se se mnou nebaví“. Vztahy s bývalou manželkou se respondent nijak podrobněji nezabýval. Je rád, že se upravily vztahy s dětmi alespoň na tu úroveň, že se s ním dcery normálně baví.

Nejpevnější rodinné vztahy má se svým dospělým synem, který mu pomohl při návratu z ulice – zařídil mu azylový dům a nyní mu pomohl najít práci na hlavní pracovní poměr. Tohoto vztahu si respondent velmi váží a uznává, že byl jedním z hlavních faktorů, které mu pomohly při odchodu z ulice.

Trestní rejstřík – „V dnešní době už i popelář musí mít čistej rejstřík“

Jedním ze zásadních činitelů, které měly vliv na možnosti respondenta při nalezení zaměstnání, byl jeho záznam v trestním rejstříku. O podrobnostech záznamu nechtěl respon-

dent nijak blíže hovořit a vzhledem k zaměření našeho výzkumu tazatel usoudil, že to není nezbytně nutné.

Záznam v trestním rejstříku se ukázal být klíčovým faktorem. Sám respondent hned v začátku hovoru zmínil, že ho tato skutečnost velmi omezuje a brání v získání zaměstnání, které dříve vykonával a ke kterému by se rád vrátil. V době před první ztrátou zaměstnání a následným bezdomovectvím pracoval jako počítačový inženýr, stál u zavádění počítačů do jednoho z velkých podniků ve svém městě „já jsem to chytl hned z kraje, takže já jsem s tím nějak rostl profesně. Zjišťoval jsem si prostě, doštudoval jsem. Prostě ta informatika mě baví, je to můj koníček. Určitě bych se strašně rád k tomu vrátil. Byl jsem vždycky ochotnej udělat i víc, než co jsem jenom musel. Prostě dávalo vám to naplnění.“ Bylo viditelné, že na tuto část svého života je respondent svým způsobem hrdý. Zároveň jakoby se k tomuto období svého života až nezdravě upínal jako k pověstné „zašlé slávě“ a tento fakt mu následně svým způsobem bránil v nalezení zaměstnání podobným způsobem jako záznam v rejstříku trestů.

Při hledání práce, je záznam velmi omezující „mám problém sehnat pořádně práci, protože zase trestní rejstřík“. Respondent s negativními emocemi popisoval situaci, kdy uspěl ve výběrovém řízení na popeláře, ale kvůli záznamu v trestním rejstříku toto místo nezískal „jako abych neukradl popelnice nebo co?“. Celou situaci vnímal velmi negativně a nespravedlivě. Má pocit, že společnost se nechová spravedlivě a zbytečně omezuje už jednou potrestané jedince. „Společnost naše prostě je nastavená tak, že trestá dvakrát. Tak si to člověk odsedí, pak vyleze a bác, pěkně potrestanej podruhé.“

O vymazání záznamu z trestního rejstříku byl informován a požádal si o něj, ale to současnou situaci neřeší, protože k vymazání záznamu dojde až za několik let. „Ale jako co máte dělat těch pět let, než ho máte čistej? Co mám prostě dělat, jak se mám žít? Platím za to prostě dalších x let. Prostě neseženu práci a tím, že nemám práci, tak jsem na ulici.“

Problém soudně trestaného člověka a následné „vyloučení z většiny pracovních míst“ se vynořil jako opravdu klíčový v celém rozhovoru a sám respondent mu věnoval velkou pozornost.

6.3 Závěr výzkumu

Cílem výzkumu bylo zmapovat životní styl lidí bez domova a zjistit, jaký význam má pro člověka bez domova práce a zaměstnanost. Základní výzkumnou otázkou jsme si proto stanovili „Jaký význam má pro lidi bez domova práce a zaměstnanost?“ K zodpovězení této otázky nám pomohou dílčí výzkumné otázky, které jsme si v úvodu výzkumu stanovili.

6.3.1 Jak by sami bezdomovci popsali svůj život (životní styl) bez domova a bez zaměstnání?

K objasnění této otázky jsme se pokusili vytvořit náhled do běžného dne ze života člověka bez domova. Respondenta jsme se dotazovali na jeho běžný den, jak vypadal v době, kdy byl na ulici a bez zaměstnání. Jak vypadaly jeho první dny na ulici, jak se s touto situací vyrovnával. Také jsme se zajímali o reakce okolí a vztahy s rodinou.

Respondent otevřeně mluvil o úskalích života přímo na ulici, kdy se vše redukuje pouze na nutnost přežití. Všechno konání se omezuje pouze na snahu o zabezpečení základních životních nutností a ze života se vytrácí jakýkoli jiný rozměr, než je pouhá přítomnost. Člověk přichází o soukromí, o možnost nějak podstatně zlepšit svou současnou situaci, přichází o budoucnost. Mnohé snahy o uniknutí z tohoto prostředí jsou odsouzeny k nezdarům, které vyvolávají opět jen větší propad a často končí v alkoholu. Jako jediné řešení bezvýchodné situace respondent vidí šanci sehnat si práci se stálým příjmem, která by mu poskytla ztracenou jistotu. K tomu, aby se tato změna podařila, ovšem potřebuje pomoc a ač to přímo v rozhovoru nezaznělo, tak ze souvislostí vyplynulo, že tato pomoc musí být člověku bez domova poskytnuta zvenčí. Bez alespoň malého zázemí, je šance získat a udržet si zaměstnání nulová. Chodit do zaměstnání přímo z ulice není možné.

Další oblastí života bezdomovce je život v azylovém domě. Pro nezasvěceného pozorovatele se může zdát, že umístěním v azylovém domě se situace jedince podstatně zlepšuje. Sám respondent však velký rozdíl mezi ulicí a azylovým domem nevidí. Už se samozřejmě nejedná o holé přežití, člověk má střechu nad hlavou a nabízí se mu i možnost jistého zázemí. Pokud však není život vyplněn nějakou smysluplnou aktivitou, kterou respondent vidí především ve formě zaměstnání, dny se začínají rozplývat v ničím neohrazeném množství času a respondent kolem sebe vidí pouhé přežívání, otupělost a apatii. Sám bojuje

s nudou, nenaplněností a pocity zbytečnosti. Postrádá jakýkoli výhled do budoucna, nemá smysl dělat plány, nemá smysl se o něco snažit.

Další oblastí života jsou vztahy v rodině a s nejbližšími přáteli. Tyto vztahy prošly těžkou zkouškou a až už jejich rozpad byl spouštěčem ztráty domova, nebo jeho následkem, byl většinou trvalý a zničující. Většina vztahů touto zkouškou neprošla, počet přátel se silně zredukoval, rodina v podstatě přestala existovat a vztahy mezi jejími členy jsou silně narušené.

Jako jedinou věc, kterou ve svém životě respondent vidí jako opravdu důležitou je jistota a zázemí. K tomu, aby toho dosáhl, pro něj existuje jediné řešení a to je zaměstnání. V něm vidí naplnění těchto pro něj v životě opravdu důležitých věcí a také možnost vymanit se z pasti bezdomovectví.

6.3.2 Jaký význam v jejich životě práce v zaměstnání má?

Pro respondenta je práce v zaměstnání ústředním bodem, v podstatě celý rozhovor se odehrává s důrazem na ni, nebo je tento motiv v podtextu – a to i v otázkách a tématech, která tímto směrem nebyla zaměřena.

Práci v zaměstnání respondent popisuje jako zdroj peněz a jistoty, také možnost vlastního bydlení. Vzpomíná na dobu před tím, než se ocitl na ulici, kdy práce byla naplněním jeho života. Byla jeho koníčkem, místem realizace, něčím, co určovalo jeho identitu. Nyní má práce hlavně význam jako příslib jakési životní jistoty, že se opět neocitne na úplném dně společnosti.

Práce je v jeho životě také zdrojem nadějí. Spoléhá na to, že práce mu zajistí alespoň trochu uspokojivou budoucnost a poskytne smysl jeho životu. Naplňuje jeho život uspokojením a pocitem hodnoty vlastního života. Pomůže postavit se na vlastní nohy a hlavně je podle respondenta jedinou nadějí jak získat vlastní bydlení a uspokojit tak svou velkou potřebu zázemí a jistoty.

Získání vlastního bydlení je v tomto výzkumu jedním z velkých témat. Respondent na něj neklade při rozhovoru příliš okatý důraz, ale v okamžicích, kdy o bydlení mluví je vidět, že je to pro něj zásadní oblastí, jakousi metou, kterou když dosáhne, tak potvrdí své vítězství a opravdové opuštění ulice a právě zaměstnání vidí jako jedinou možnost, jak tohoto cíle dosáhnout.

Zaměstnání také znamená budoucnost, plány. Respondent spatřuje zaměstnání jako klíčové pro to, aby vůbec mohl na budoucnost pomýšlet a alespoň nějaké základní plány tvořit. Bez práce pro něj toto nemá smysl, nemá smysl se o něco snažit, nemá smysl něco plánovat. Práce v zaměstnání je pro něj jakousi hybnou silou, něčím co uvádí jeho život do chodu a posouvá ho od pouhého přežívání k smysluplné existenci. Uvědomuje si, že se potřebuje odrazit od dna, ale je přesvědčený, že bez zaměstnání to nemá smysl ani zkoušet.

Další oblastí, kde je patrný význam práce je oblast vlastní identity. Respondent v souvislosti se zaměstnáním zdůrazňuje potřebu jakéhosi naplnění života. Pocit, že pouze nepřežívá, ale je užitečným, který s prací v zaměstnání přichází. Vykonávaná práce v zaměstnání s sebou nese i finanční stránku – výplatu. Tento fakt je samozřejmě základním důvodem, proč respondent do zaměstnání chodí. Mluví ale také o výplatě nejen jako o zdroji příjmů, ale také jako o formě ocenění. To, že celý měsíc chodí do práce a překonává překážky, mu přinese nejen peníze, ale i ocenění jeho schopností a vynaložené námahy.

6.3.3 Jak se jejich život vlivem práce v zaměstnání změnil?

Život před prací respondent popisuje jako nenaplněné živoření, bezbřehé množství prázdného a ničím nenaplněného času, zoufalstvím a nejistoty. Život s prací popisuje jako změnu, kdy musí ráno brzy vstávat, což pro něj není jednoduché. Také musí překonávat překážky s bydlením, kdy kvůli dojíždění do práce je postaven před nutnost hledat nové. To jsou však jedny z mála obtížností, které respondent práci připisuje a je zcela odhodlaný se s nimi vyrovnat.

Je šťastný a spokojený, že má zaměstnání, že se mu podařilo překonat obtíže a získal jej. Obtíže, které jsou s prací spojené, si uvědomuje, nedělá, že žádné nejsou. Zároveň je plný naděje a plánů, jak je překoná. Vítá povinnost a zodpovědnost, kterou mu práce do života přináší a které jej nutí měnit životní návyky – brzy vstávat, chodit do práce, i když se nechce. Práce dává jeho životu smysl a naplnění a mění jej z apatie nezaměstnanosti na aktivní žití.

Zaměstnání je také možností jak dosáhnout zlepšení svého společenského postavení. Respondent poukazuje na to, že pokud má zaměstnání, lidé ho začnou časem jinak vnímat a dochází k opětovnému zařazení do většinové společnosti. Toto lze hodnotit jako posun v sociálním uvažování člověka bez domova, protože ve fázi života na ulici a dlouhodobé nezaměstnanosti není touha po svém místě ve společnosti a návratu do ní nijak výraznou

potřebou, respondent o ní uvažuje až po získání zaměstnání a prožívá posun z okraje společnosti na své místo uvnitř ní.

Oblastí, kde je vidět vliv zaměstnání jsou také vztahy a to především rodinné. K posunu ve vztahu se synem došlo nejvíce v době, kdy pomáhal respondentovi z bezvýchodné situace na ulici a společnou snahou nalézt zaměstnání. Respondent také popisuje vztahy na pracovišti, kdy hovoří o radosti z toho, že chodí do práce, kam se těší. Společenství ostatních lidí je oblastí, která v jeho snaze nalézt zaměstnání zřejmě nebyla prioritou. Nyní je však příjemnou stránkou pracovního života, kdy respondent nemá problém se vztahy v práci a mezi spolupracovníky se podle svých slov těší.

6.3.4 Jak vidí sami bezdomovci řešení problému bezdomovectví a nezaměstnanosti bezdomovců?

Situaci vidí respondent jako bezvýchodnou, řešením by bylo zaměstnání osob bez domova, ale to není reálné a proveditelné, a proto podle jeho názoru řešení neexistuje. Je zde patrný vliv hlubokého zklamání z dlouhotrvající a opakované nezaměstnanosti. Po mnoha neúspěšných pokusech získat zaměstnání respondent nevidí pomoc ani ve státních institucích jako jsou úřady práce, ani v „charitních“ zařízeních, jak je sám nazývá. Tyto organizace nepovažuje za schopny problém nezaměstnanosti mezi bezdomovci vyřešit. Jejich pomoc je z jeho pohledu v případě úřadu práce spíše jen formalitou a v případě „charitních“ organizací pouhou „záplatou“, ne řešením.

Jediné v čem vidí východisko a řešení bezdomovectví je vnitřní síla každého jednotlivého člověka, síla nepodléhat nepříznivé situaci a nevzdávat se. Věří ve snahu člověka chtít svůj život změnit a rozhodnutí to udělat. Pomoc organizací pak vidí pouze jako druhotnou a doplňující, kdy sice mohou poskytovat jídlo a přístřeší a pomoc v novém začátku, ale řešení nezaměstnanosti bezdomovců od nich nemůžeme, dle názoru klienta, očekávat ani na něj spoléhat.

Velkým tématem řešení problému nezaměstnanosti bezdomovců se v průběhu rozhovoru ukázalo také omezení z důvodu záznamu v trestním rejstříku. Sám respondent má s touto situací zkušenosti a přístup společnosti i státu k lidem po výkonu trestu považuje za nespravedlivý. Velmi omezené možnosti osob po výkonu trestu na získání zaměstnání vidí jako velkou překážku alespoň částečného řešení problému bezdomovectví a nezaměstnanosti bezdomovců.

7 DOPORUČENÍ PRO PRAXI

Při práci na praktické části bakalářské práce jsme, především díky interview s respondentem, byli velice často konfrontováni s faktem, který velmi znesnadňuje už tak komplikované uplatnění lidí bez domova na trhu práce. Jedná se o výkon trestu, kterým tyto osoby v minulosti prošly a s tím spojený záznam v rejstříku trestů.

Uvědomujeme si, že tento problém není mezi lidmi bez domova ojedinělým a velmi komplikuje jejich snahy při hledání zaměstnání. Většina pracovních míst je podmíněna čistým trestním rejstříkem a zaměstnavatelé mají malý zájem zaměstnávat lidi s tímto záznamem.

Tyto problémové a obtížně řešitelné skutečnosti a uvědomování si potřeby najít konstruktivní řešení vedly k vytvoření návrhu projektu zaměřeného právě na lidi bez domova, kteří prošli výkonem trestu a nyní mají záznam v rejstříku trestů. Projekt jsme pojmenovali „Přímá práce s lidmi bez domova po výkonu trestu“, návrh projektu je součástí Přílohy III. Projekt je inspirován systematickým motivačním programem Armády spásy ČR „Normální je pracovat!“ (Normální je pracovat. 2008).

Cílem tohoto projektu bude vytvoření komplexního programu zaměstnanosti, který podpoří sociální integraci osob bez přístřeší, které v minulosti prošly výkonem trestu. Těmto osobám bude v rámci projektu poskytnuta podpora ve formě zajištění pracovního místa a následné pomoci při obnově pracovních návyků. Projekt se zaměřuje jak na tvorbu pracovních míst, tak i na následnou pomoc a podporou klientů, která je významnou součástí projektu a bude se uskutečňovat formou poradenství, supervizních a motivačních setkání.

Současně s nástupem do zaměstnání bude klientům poskytnuto poradenství a pomoc při zařazení do projektu, dále také v jeho průběhu i po skončení projektu. Na základě zjištěných skutečností, kdy při změně životního stylu u lidí bez domova záleží především na vlastním rozhodnutí začít svou situaci řešit, bude projekt zaměřen na ty osoby, které samy projeví iniciativu se svou situací něco dělat. Toto rozhodnutí bude následně podpořeno poradenstvím a podporou motivace v rámci projektu.

Pracovní místa budou vytvořena s ohledem na možnosti a schopnosti osob z cílové skupiny a zařazení osob do práce bude formou „rychlého umístění“. Mares a Rosenheck (2006, s. 146) ve svém výzkumu uvádějí, že na rozdíl od tradičního přístupu, kdy při práci s lidmi bez domova a jejich nezaměstnaností byla v minulosti volena příprava pro trh práce postupným připravováním a budováním pracovních dovedností – formou školení před nástu-

pem apod. V dnešní době vyspělé modely podporovaného zaměstnávání zdůrazňují rychlé umístění přímo do konkurenčního pracovního prostředí, přímo na pracovní místa. Nezbytnou nutností tohoto přístupu pak je průběžná individuální podpora „on-the-job“ školení podporovaných osob a to dle jejich potřeby. (Mares a Rosenheck, 2006, s. 146)

Takto komplexní podpora je inovací, která by měla přinést vyšší úspěšnost práce se znevýhodněnými osobami a zároveň by měla přispět ke zlepšení vztahů osob z cílové skupiny (osob bez domova a po výkonu trestu) se zaměstnavateli, místními organizacemi, spolupracovníky a celou společností.

8 ZÁVĚR

Práce je každodenní součástí našich životů a většina z nás si pod tímto jednoduchým slovem představí jak každodenní práci v tom nejjobecnějším smyslu, tu která nás bude doprovázet až do konce života, tak i práci, která většinu z nás doprovází po celý náš produktivní život – práci neboli zaměstnání, důležitou součást života každého z nás.

V této bakalářské práci jsme se zaměřili na práci v zaměstnání ve spojitosti s životem člověka bez domova – bezdomovce. Život člověka bez domova je v podstatě holou existencí na samém okraji lidské společnosti. Každý z nás je v životě konfrontován se situacemi, kdy o nějakou část svého života přišel, je nucen se jí vzdát. Lidé z této sociální skupiny jsou však naprostým fenoménem společnosti, protože jsou to ti, kteří přišli de facto absolutně o všechno. V momentě, kdy člověk ztrácí to poslední, co mu v životě zbývá, přichází o svůj domov, o zázemí propadá se na dno společnosti, stává se bezdomovcem.

Život lidí bez domova se odehrává v sociální realitě, která se podstatně liší od sociální reality člena majoritní společnosti a kterou člověk z této většinové společnosti často vůbec nechápe, nerozumí jí. Životní styl bezdomovce má určitá velmi zásadní specifika a stejně tak i realita, ve které se pohybuje a žije. Celý způsob života bezdomovců je tak diametrálně odlišný od běžného života, že často podléháme tendenci toto neznámé odsuzovat, zavrhnout, ignorovat. Navíc často v iluzi, že pokud se rozhodnu něco nevidět, přestává to existovat.

V této práci jsme se však nesnažili zachytit pouze absolutní tragédii života bez domova, spíše jsme se snažili zaměřit na oblast života bezdomovců, která často stojí na začátku jejich pádu, její absence a potřeba naplňuje většinu času v průběhu a je jedním z nezbytných faktorů potřebných ke změně tohoto stavu – je to práce, zaměstnání. Je tou oblastí, která bezdomovce zároveň rozděluje, ale i spojuje s ostatní společností.

Cílem práce bylo přispět k porozumění situaci lidí bez domova, jejich nesnázím, trápení, nedostatečnosti a selhání, se kterými se z jejich strany často setkáváme. Přispět k uvědomění si, že jejich životy a výstupy z těchto životů, které vidíme, nemohou být shodné s těmi našimi a vzhledem k jejich situaci by bylo naivní něco takového očekávat. Jejich a naše realita se od sebe naprosto liší, měli bychom si však uvědomovat, že často jedinou odlišností je fakt, zda mám, anebo nemám zaměstnání. A tato tenká dělicí čára naši

společnost od jejich nejen odděluje, ale zároveň může být i spojením, cestou zpět, východiskem a řešením.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] BUCHTOVÁ, Božena, Josef ŠMAJS a Zdeněk BOLELOUCKÝ. *Nezaměstnanost*. 2., přeprac. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2013, 187 s. ISBN 978-80-247-4282-3.
- [2] DUKOVÁ, Ivana, Martin DUKA a Ivanka KOHOUTOVÁ. *Sociální politika: učebnice pro obor sociální činnost*. 1. vyd. Praha: Grada, 2013, 200 s. ISBN 978-80-247-3880-2.
- [3] DURDISOVÁ, Jaroslava. *Sociální politika v ekonomické praxi: vybrané problémy*. Vyd. 1. Praha: Oeconomica, 2005, 246 s. ISBN 8024508508.
- [4] DUFFKOVÁ, Jana, Lukáš URBAN a Josef DUBSKÝ. *Sociologie životního stylu*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, 237 s. ISBN 978-80-7380-123-6.
- [5] EVROPSKÁ POLITIKA ZAMĚSTNANOSTI A SOCIÁLNÍ POLITIKA. 2., uprav. vyd. Praha Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2003, 40 s. ISBN 80-86552-57-8.
- [6] FITZPATRICKOVÁ Suzanne, Peter KEMP a Susanne KLINKEROVÁ. *Bezdomovství, Přehled výsledků výzkumů z Velké Británie*. The Policy Press, Bristol, 2000, Překlad - Institut zdravotní politiky a ekonomiky (IZPE) 2004, 49 s. ISBN: 80-86625-15-X
- [7] GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Vyd. 1. Praha: Argo, 1999, 595 s. ISBN 80-7203-124-4.
- [8] HRADEČTÍ Vlastimila a Ilja. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Vyd. Naděje, občanské sdružení, Praha 1996, 85 s. ISBN 80-902292-0-4.
- [9] JAHODA, Marie, Paul Felix LAZARSELD a Hans ZEISEL. *Marienthal: sociografie komunity nezaměstnaných*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2013, 182 s. ISBN 978-80-210-6226-9.
- [10] KELLER, Jan. *Nová sociální rizika a proč se jim nevyhneme*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2011, 197 s. ISBN 978-80-7419-059-9.
- [11] KELLER, Jan. *Posvácení bezdomovců: úvod do sociologie domova*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2013, 290 s. ISBN 978-80-7419-155-8.

- [12] KOTÝNKOVÁ, Magdalena a Otakar NĚMEC. *Lidské zdroje na trhu práce: vývoj a tendence v souvislosti se vstupem České republiky do EU*. 1. vyd. Praha: Professional Publishing, 2003, 199 s. ISBN 80-86419-48-7.
- [13] MAREK, Jakub, Aleš STRNAD a Lucie HOTOVCOVÁ. *Bezdomovectví: v kontextu ambulantních sociálních služeb*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2012, 175 s. ISBN 978-80-262-0090-1.
- [14] MAREŠ, Petr. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999, 248 s. ISBN 80-85850-61-3.
- [15] MAREŠ, Petr. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Vyd. 3., uprav. Praha Sociologické nakladatelství Slon, 2002, 172 s. ISBN 80-86429-08-3.
- [16] MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2006, 332 s. ISBN 80-247-1362-4.
- [17] NAKONEČNÝ, Milan. *Motivace lidského chování*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1996, 270 s. ISBN 8020005927.
- [18] ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0.

Internetové zdroje

- [19] HENNIGAN Brendan. Just Reward: The Nature of Work and Its Remuneration in the Economics and Ethics of Henry George. *American Journal of Economics and Sociology*. [online časopis]. American Journal of Economics and Sociology, Inc., © 2012, Vol. 71, No. 4., s. 840 – 873. [cit. 2015-03-12]. DOI: 10.1111/j.1536-7150.2012.00852. Dostupné z: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1536-7150.2012.00852.x/abstract;jsessionid=FA38AB571567FADFCFEFC416DF213F81.f03t01>
- [20] MARES Alvin S., Robert A. ROSENHECK. Attitudes Towards Employment and Employment Outcomes Among Homeless Veterans with Substance Abuse and or Psychiatric Problems. *American Journal of Psychiatric Rehabilitation*. [online časopis]. Taylor & Francis Group, © 2006, s. 145–166. [cit. 2015-03-12]. ISSN: 1548-7768. Dostupné z:

<http://web.b.ebscohost.com.proxy.k.utb.cz/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=1d922af7-27f6-4cc0-8559-4b3dcb819e0e%40sessionmgr113&vid=0&hid=106>

- [21] NORMÁLNÍ JE PRACOVAT!. Evropský sociální fond v ČR. [online]. © 2008. [cit. 2015-04-14]. Dostupné z: <http://www.esfcr.cz/projekty/normalni-je-pracovat>.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: Osnova otázek pro polostrukturované interview

Příloha P II: Přepis rozhovorů

Příloha P III: Návrh projektu „Přímá práce s lidmi bez domova po výkonu trestu“

PŘÍLOHA P I: OSNOVA OTÁZEK PRO POLOSTRUKTUROVANÉ INTERVIEW

Rozhovor je pro mou bakalářskou práci, je anonymní a bude sloužit jen pro potřeby práce. Všechna jména i názvy měst budou změněna a materiály, které při našich rozhovorech vzniknou, budou uloženy v bezpečném počítači s přístupem přes heslo.

Dáte mi svolení k záznamu našeho rozhovoru, mohu si rozhovor nahrávat?

Rozhovor se bude týkat oblasti práce v zaměstnání. Stanovíme si, že v rámci našeho rozhovoru, budeme výraz „práce“ považovat za synonymum „zaměstnání, práce v zaměstnání“.

Jak by popsali svůj život (životní styl) bez domova a bez zaměstnání?

1. Jak vypadal Váš běžný den, když jste neměl práci?
2. Jak dlouho jste bez domova a jak jste se ocitl na ulici?
3. Jak byste popsal svoje první dny / začátky života na ulici?
4. Jak jste se s životem na ulici vyrovnal?
5. Jaká je Vaše rodinná situace, vztahy s Vaší rodinou?
6. Jak na Vás reagovalo, když jste se ocitl bez domova?
7. Co je pro Vás v životě opravdu důležité?

Jaký význam v jejich životě práce (v zaměstnání) má?

8. Jak byste popsal práci / zaměstnání, co pro Vás znamená? – zdroj příjmů, ještě něco dalšího?
9. Máte nějakou představu o „ideální práci“, kterou byste rád vykonával?
10. Co pro Vás znamená mít zaměstnání, co vám práce v zaměstnání přináší?
11. Jak jste hledal práci, co jste pro to dělal?
12. Jak jste změnil kvůli práci své návyky?
13. Jaké to pro vás bylo?

Jak se jejich život vlivem práce / zaměstnání změnil?

14. Co pro Vás bylo při nástupu do zaměstnání obtížné?

15. Co Vám naopak v začátcích v zaměstnání pomohlo?
16. Jaké to je vrátit se zpátky do práce, co je na tom pozitivního a jsou nějaká negativa?
17. Co Vám naopak vadí?
18. Jak ovlivňuje skutečnost, že máte zaměstnání, Váš život?

Jak vidí sami respondenti řešení problému bezdomovectví a nezaměstnanosti bezdomovců?

19. Jakou podporu ze strany okolí potřebujete / jste potřeboval, co Vám při hledání zaměstnání a setrvání v něm pomohlo?
20. Jak vnímáte možnosti uplatnění lidí bez domova v dnešní společnosti?
21. Jak by se dala situace nezaměstnaných bezdomovců řešit? Co by se podle Vás dalo změnit?
22. Je něco, co byste chtěl říci na závěr, na co jsme zapomněli?

PŘÍLOHA P II: PŘEPIS ROZHOVORŮ

Vy jste tady někde z (název města)?

Ze (název města).

Jako rodák, původem?

No narodil jsem se v (název města) a pak jsme se přestěhovali do (název města). Takže hodně dlouho jsem žil ve (název města), pak jsem zase žil chvíli v Praze a tak různě po republice. Takže ... ale považuju se za rodáka.

Já jsem ve (název města) pracovala nějakou dobu, tak to tam taky trochu znám.

No já hodně dlouho.

Co jste dělal?

Počítačový inženýr – programy, systémy, analýzy.

Máte na to nějakou školu?

Nee. Já jsem to chytl z kraje, když počítače vlastně začínaly. Těsně po revoluci, když to sem začali vozit a začalo se to tady používat. Jsem nastupoval na ČSAD, tam jsme vyházeli starý konzuly, který tam ještě byly, který byly absolutně nepoužitelný. - *To já si asi ani nepamatuju tu dobu.* - Ohromná krabice a chytrý to bylo jak kalkulačka (smích). A začali jsme tam zavádět právě péčéčka klasický, takže já jsem to chytl hned z kraje, takže já jsem s tím nějak rostl profesně. Zjišťoval jsem si prostě, doštudoval jsem, dodělával jsem si tady ty věci... Já mám vystudovanou strojařinu, ale nedodělanou. Mám učební obor, ten mám dodělanej, průmyslovku jsem nedodělal.

Vnímáte to nyní jako nedostatek?

Asi tak... Poslední dobou zjišťuju, že aj ten papír už zase začínaj chtít. Byla doba, kdy ten papír byl absolutně jako totálně zbytečnej. Ale teďka poslední dobou zjišťuju, že těch absolutně je strašně moc, teďka má střední nebo vysokou skoro každě a už zase začínaj na to hledět. No tak já jedinou výhodu co mám, tak mám aspoň praxi. I když teďka poslední dobou zase mám problém sehnat pořádně práci, protože zase trestní rejstřík, takže to je...

Je to velký problém?

No v mojem oboru velkej.

Bude vám nepříjemný, když se budu ptát na váš život? Nebo můžu?

Ne, hele když nebudu chtít, tak já neodpovím. Dobrý, pohoda.

Vy nyní bydlíte azylovém domě?

Na azyláku jsem bydlel doteďka, teďka od příštího tejdne nastupuju tady u (název firmy), takže mám rozjednaný bydlení. Právě jsem se bavil a budu se ještě bavit se staršovstvem (místní církve), jestli bych mohl, než si něco seženu, nebo než se u firmy něco uvolní, takže bych byl tady na baráku. Protože mám příští tejdne nastoupit a dojíždět sem, to se nedá. To nejde, na šichtu určitě ne, z odpolední vůbec ne, to se nedá... Takže já to musím vyřešit někde tady. Ale jako su strašně rád, že po delší době se mi podařilo sehnat práci.

Jak dlouho jste neměl práci?

Dlouho, moc dlouho. *Odhadem?* Když nepočítám brigády... No, tak poslední hlavní pracovní poměr jsem měl naposled 2011. - *Je to podle vás dlouhá doba?* - No ono se to člověku zajídá. Měl jsem nějaký brigády na pár měsíců, ale to není ono. Nic stálýho na čem člověk může začít budovat něco. Jo, brigáda je nádherná věc, ale to tak aby si člověk vzal ubytovnu, prostě... Nemůže si zařídit podnájem, pronájem, prostě, nic... - *Jakože to bylo třeba mimo (místo nynějšího bydliště)?* - Jo jasně, mimo (místo nynějšího bydliště), mimo krajské město. Ale jde vo to, že člověk prostě jako nemůže... vzít si nějaký dlouhodobý závazek, když člověk nemá jistotu toho příjmu, tak to prostě nejde. Brigáda skončí a co včil? To je pak prostě na pytel a člověku to nepřidá.

Jak jste to hledal, třeba jako ty brigády?

Na internetu, poptat se, na personálních agenturách jsem párkrát byl...ale jako nebylo to zatím nic pořádnýho. Až teďka doufám, že to jako vyjde a bude to stát za to.

Jako máte zkušenost s úřadem práce?

Na pracák chodim jednou za dva až tři měsíce, jenom vyloženě se ukázat. Protože jako třeba ještě před těma 10 – 12 rokama nabízeli, posílali člověka po firmách. A teďka už vůbec. Tam jako – ona se zeptá: „Tak jak se máte?“. Já řeknu: „Hmmm pořád stejně.“. Ona si vypíše pár papírů, nechá mi to podepsat a řekne mi, kdy se mám stavit. A to je tak asi všechno. - *Rozumím vám, taky jsem byla asi před dvěma lety na pracáku.* - Oni jako prostě... mě to připadá, že oni jsou tam jenom prostě od toho, aby člověku vyřídili ty papíry, jako tu evidenci udělali prostě. Poslali na nákej ten individuální plán a to je tak zhruba

všechno. Žádná snaha prostě něco doporučit nebo tak. Ne, jako co jsem se díval třeba i na pracák v (krajské město), tak na tý nástěnce tam toho moc nevisí. Je to hodně prořídlý, bývalo toho tam daleko víc a jako žádná sláva.

Co pro vás znamená práce, zaměstnání, co vám přináší?

Takhle jo, když jsem dělal počítače, když jsem dělal systémy tak moc. Moc, protože je to můj koníček. Já jsem měl to štěstí, že jsem dělal to, co mě baví. Takže pro mě nebyl problém od nevidim do nevidim byt na firmě, dělat si svoje věci, jít nad rámec toho, co jsem si měl udělat. Manželce se to nelíbilo samozřejmě. Hodně rychle si zvykla, že jsem měl volnou pracovní dobu, takže jsem chodil na firmu opravdu jenom tak, jak jsem potřeboval. Zbytek jsem si udělal doma. Jako takhle – já mám práci rád, mě práce baví. Já nejsem člověk, kterej se umí nudit... neumím se nudit. Jako sedět a čučet někde prostě ... já to neumím. Možná proto jsem začal chlastat a začal jsem mít ty problémy.

Jakože nejdřív byla nezaměstnanost a potom ty problémy?

No tak nějak... Prostě jsem přišel o práci a nějak jsem začal víc pít. Neříkám, že jsem nikdy nepil, vždycky jsem si dal jako... Nějak víc jsem začal pít, když jsem přišel o práci, když se to začalo ty vztahy ... všechno prostě bortit. Já nevím, já jsem si tehdy připadal prostě zbytečný. No a tím, že jsem začal chlastat, tak jsem pak přišel o další práci a začalo se to kupit prostě, takový to kolečko. Najdu práci, dostanu výplatu, je za co popít člověk si potřebuje oddechnout... a už v tom zase jede... takže tak ňák.

Jak vypadal váš běžný den, než jste měl práci?

V azyláku... Ráno na oběd vstanu – *Jste noční pták?* – Ne... jak kdy... já si rád pospím... já si rád pospím a nejlíp se mě usíná tak ve 3 – 4 ráno a pak se mi před obědem špatně vstává. Ale jako když vezmu normální den jako... Vstanu, něco pojím, něco si podělám – buď kolem sebe, nebo na počítači, co je potřeba a většinou, když je na to počasí aspoň trochu použitelný, tak vypadnu ven. Projet se, projít se, na kole... Něco prostě... někde pocárat, když je blbý počasí, tak si pustim nějaký film., nebo seriál zkouknu a ... Ono je na houby, že když člověk nemá práci, tak ten den si prostě opravdu může dělat, co chce. A ono časem se to začne zajídat a člověk pak už jako neví, co by, kde by... prostě. Přečtu si knížku – dobře, tak přečtu jednu, druhou, třetí ... si říkám – no tak už třetí den ležím prostě na posteli, nevytáhl jsem paty z baráku, to mě prostě neba. Když je blbý počasí, tak mě to ubíjí. Jako sedět před televizou mě nebaví. Jako třeba chlapi na azyláku ráno vsta-

nou, slezou dolu, sednou na kulturku a čučí na bednu. A večer z tama zase odejdou a jediné co mezitím, tak si něco uklohní na jídlo a chodí na kuřárnu, to je všechno. To zas třeba já neumím, todle vydržim... u televize vydržim film, někdy dva. Když je zajímavější a je v tam málo reklam. To si radši ten zajímavější film radši stáhnou a pustím si ho bez reklam.

Jak to v azylovém domě funguje?

Na azyláku jako na azylovém domě přímo, je člověk jako na ubytovně. Tam je pořád prostě, je tam nějaký režim, ale to stejně skoro nikdo nedodržuje. Od těch 10 do 6 do rána je myslím azylák zavřený. Buď se omluví, že přijde později, nebo v těch 10 se prostě zavírá a pak se otvírá někdy ráno kolem 6, tak nějak. – *Takže to nějaký pravidla má?* - Jako je tam jakoby nějaký denní režim nastíněný je, ale je to spíš jako ubytovna. Takže tam není potřeba to jako nějak extra dodržovat. Jediný, co se tam musí dodržovat, tak úklidy. A noční klid. Potom je tam ta nocležna, to je něco jiného. To je jenom přes noc. Kolem půl 7 a myslím do 7 nebo do půl osmý do rána a pak musej vypadnout. Denní centrum je někde jinde, tam je to oddělený.

Jak dlouho tam jste v tomto azylovém domě?

Já jsem nastoupil od posledního července. Skoro rok. - *Jak se Vám tam líbí?* - Nebudu komentovat. Ne jako azylák je nádhernej, vybavení perfektní, pár jsem jich už prošel a tenhle je fakt nádhernej. Ale co je tam na pytel jsou lidi. Já to nechci komentovat... Poslední dobou tam začali přibývat takový lidi, který podle mého názoru patří do úplně jiného ústavu. Nechci to komentovat, je to rozhodnutí vedení ... Taky proto už tam prostě nechcu být.

Jak dlouho jste bez domova?

Rozvedl jsem se 2008 a od té doby nějak prostě se protloukám... Po těch ubytovnách a azylákách. - *Manželce jste nechal být?* - Tak nějak no.

Jaké to bylo?

Blbý. Jako člověk si zvykne na všechno, dá se to jako...

Jaký byl začátek?

No ten začátek byl nejhorší. Ale já jsem vlastně měl tu výhodu, že už 2001 jsem odjel zpátky do Prahy kvůli práci. Tam jsem na ubytovně byl 14 dní, pak jsem si hned sehnal podnájem. Takže to už bylo o něčem jiném. Ale už jsem jako vypadl od rodiny, vypadl jsem tady z toho pohodlí domova. Takže mi to pak už nedělalo takové problémy. Už člo-

věk prostě... není to takovej stres. Není to takovej stres, jako kdyby člověk nikdy nikam nevypadl a pak najednou takovej šok prostě...to by bylo prostě jako...daleko horší.

Byl jste někdy úplně na ulici?

Jo. - *jak dlouho v kuse?* - Půl roku – *Jaké to je?* – Záleží, jak si to člověk zařídí. Jde to přežít. Není to o životě, ale je to o přežití... Ale dá se to. Já jsem třeba na ulici takhle byl v Praze. Takže tam člověk prostě má ty možnosti se uživit, sehnat prostě. I tam ty charitní organizace taky trošičku jinak fungují. Takže tam se dá prostě přežít. Ale není to žádná sranda, nerad bych se k tomu vrátil.

Jaké byly ty první dny?

Nejhorší je, že člověk žije z ruky do huby, takže prostě jako co... nemáte mít kde věci, takže všechno musí být v baťohe. Když to člověk někde schová, tak riskuje, že mu to někdo sebere. Když se člověk dá dohromady s nějakou partiou, tak to už je, to je ... o průšvih. To je prostě...já jsem nikdy s žádnou partiou nebyl. Chvilku jsem chodil s jedním človíčkem, hrál velice dobře na kytaru...ale taky to nedělalo dobrotu. Já jsem byl radši sám.

Existují přátelství? Člověk vidá takové skupiny...

To není ani tak přátelství, to je prostě, že ty lidi společně shánějí prostě ...jakoby nutnost. Ale jako já nevím... Já jsem mezi ty lidi nikdy nezapadl. Já jsem je nikdy nevyhledával, i když jsem třeba věděl o squatovanejch barákách. Mě to za to nestálo, abych to prostě riskoval s těma lidma prostě bejt, aby ten průšvih prostě... Když je člověk sám, tak se prostě zašije. Nikdo o něm neví, nepřitahuje pozornost. Jasně, musí se starat, je na všechno sám. Ale taky co si sežene, tak to má pro sebe. Není tam taková ta závist, takový to prostě jako ... když člověk sežene prachy... Já jsem to viděl v těch partiích okolo prostě. Jako jeden sežene prachy, se mu zadaří a celá partia prostě nedělá vůbec nic a jenom se chlastá, dokud ty prachy jsou. A je blbý prostě jako mít prachy a říct já je do partie nedám. - *Je to jakoby svým způsobem nezávislost?* - přesně tak, když seženu, tak seženu a když ne, tak si můžu vynadat sám sobě. Nemusím poslouchat blbý řeči, že se nedaří.

Jak jste se s životem na ulici vyrovnal?

Nevyrovnal. *Že jste začal znovu, nezůstal jste tam?* Nevyrovnal jsem se s tím, a proto jsem tam nezůstal. Jo to jde prostě o to že... Ten život mě nikdy nebavil. – *Jako ten na ulici,*

nebo ten normální? – ten na ulici. Takže... Já jsem se vždycky snažil se z toho vymotat. Nákym způsobem prostě... Jako je to blbý, když člověk jako shání práci, přijde na pracovní agenturu, třeba v tý Praze. Jo, my tady máme – tady, tady, tady, tady – ale to je všechno na dojíždění. Takže to znamená prostě jako mít prachy. Dojíždět každé den to práce a než bude první výplata, tak to je minimálně měsíc. Ten člověk musí mít zásobu na měsíc ... a to na ulici nesežene, to nesežene ani ze sociálky, to prostě nejde. A na to, aby člověk dělal někde na firmě a spal jako v lese někde kousek za firmou, to prostě nefunguje. Protože na málokterý firmě se člověk může vykoupat pořádně a nehledě na to, člověk musí někde vyprat dát si dohromady věci a to se prostě nedá.

Jak jste to zvládl odejít z ulice, jak jste to udělal? Kdo vám pomohl?

V Praze, co jsem byl na ulici, tam jsem nic nesehnal. Tak jsem se vrátil zpátky na Moravu, byl jsem chvíli ve (název města). Tam jsem si vyřídil sociálku a pracák a potkal jsem Petra (syn) a s tím jsem se bavil a on mi pomohl tady do (název města). Pomohl mi přes Aleše na ten azylák. Takže jsem prostě sehnal nějaké aspoň trochu zázemí, takže jsem mohl začít shánět dál. Sehnal jsem si nějakou brigádu, ale to nedopadlo dobře, dodneška mi dluží prachy. Takže teď su rád, že nastoupím (název firmy), protože to vypadá na solidní firmu a su rád, že mu prostě nevádí jako ta moje minulost.

Řekl byste tedy, že svým způsobem pomoc centra nějakým způsobem zafungovala a alespoň částečně pomohlo?

Trochu jo no. Ale stejně je to pořád na člověku, protože spousta těch lidí si na to zvykla na ten život a oni nemají zájem. Ať už jsou na ulici ... jim to vyhovuje, nebo ať už jsou na azyláku, jim to taky vyhovuje. Rok a půl může bejt na azyláku, pak zvedne křofky a jde na jiný azylák, tam zase chvíli vydrží a jde na další azylák a pak už se může vrátit na ten původní azylák. Takže... když si to dobře rozplánuje, tak takhle může lítat prostě po azylákových.

Myslíte, že jim to jakoby nějak vyhovuje, nebo je to nejjednodušší možnost, kterou mají?

Já si myslím, že si na to už zvykli, že prostě nemusí nic. Jendou za tejdén prostě ukliděj, prostě udělej rajóny. Sociálka jim dá nějaký prachy, nebo maj důchod na palicu, nebo na cokoli...prostě nějaký ty důchody, tak proč by se starali, proč by vyhazovali prachy za nějaký bydlení, když mají tadyto.

Funguje tam třeba i nějaká síla, potřeba komunity? Nejsou samy?

Asi tak nějak. Mají si s kým pokecat. Nějak to proklepaj. Na tohle jsem si třeba nezvykl. Já celou dobu, co jsem byl na tom azyláku, jsem se snažil sehnat práci. A lítal jsem prostě, snažil jsem se. Já jsem si na to nezvykl a nebavilo mě to prostě. Jo prostě tejdenn jako, to si člověk orazí. Dělá si, co chce, má klid, pohodu, udělá si takovou dovolenou ... ale po tom tejdnu se to začíná zažírat všechno. Jak člověk nemá tu budoucnost prostě, jak prostě nevidí nákej ten cíl, aspoň u mě, tak je to prostě v pytlí. Je na nejlepší cestě jít si vždycky normálně po sociálce ... jít si koupit nějakou flašku, spláchnout to prostě, nepřemýšlet nad tím, vylejt si mozek z hlavy. Je to blbý prostě... Já jsem se to naučil, že to funguje a blbě se z toho dostává.

Člověk musí mít něco, čím ten stres jakoby zvládá?

Prostě mít zázemí, něco prostě jistýho, to už je to o něčem jiným.

Rodina nějakým způsobem nezafungovala?

Bejvalka se se mnou nebaví. S Petrem (syn) třeba máme dobrý vztahy, to se prostě jako díky Bohu jako prostě dalo dohromady. S holkama (dcery) taky už jakž takž, ale ty študujou, ty jsou mimo. A širší rodina prakticky už není. Akorát strejda, ale ten jako...to je takový človíček trochu zvláštní... Ten prostě jako... to je pedant, má svojí hrdost, to je prostě... Postavil si barák, bejvalej ředitel, teď už je na důchodě jo, ale prostě to je pan někdo. My se spolu moc nebavíme.

Jak na vás okolí reagovalo, když jste se octl na ulici? Vnímal jste to nějak, nebo vám to bylo jedno?

Spousta lidí prostě najednou jak kdybych byl průhlednej, jak kdybych byl duch, prostě nezájem. Pár lidí jo jasně prostě jako - seš v pytlí, tak mi dali nějakou korunu, nebo tak. A vlastně principiálně dva lidi ... dva lidi z mojich přátel zůstali přáteli, ty my pomohli hodně. Z těch lidí, co jsem znal, který jsem si myslel, že by prostě mohli...tak dva akorát. – *Taková prověrka vztahů* - Je to hodně hrubý síto.

Jaké to je, se takhle zklamat v lidech? Nebo jste to čekal?

Čekat... ani nečekal, ale prostě na druhou stranu jsem si řekl prostě, ty lidi ti za to nestojej, proč já bych si měl ničit svoje nervy? To není můj problém ... můj problém byl, že jsem jim předtím věřil. Ale tím to skončilo a prostě...co nadělám? Proč jako? Proč se snažit o

něco, co nemá význam? Jo, ten člověk mě zklamal, ten člověk se ke mně otočil zády, tak co prostě.... I když se dostanu z těch průšvihů, a dám se dohromady a budu normálně fungovat, tak je mi jasné, že za těmahle lidma už nepůjdu...proč bych to dělal? Ale to není žádná taková - tak ty ses na mě vykašlal, tak ... To není prostě nějaká nenávist, neodpuštění, pomsta, to je prostě fakt. To je fakt prostě.

Jakože jste nějak nezahořkl?

Jako měl jsem období, jasně... měl jsem období, kdy jsem byl naštvanej prostě úplně na všechno. Jako díkybohu se mi z toho podařilo dostat.

Takže to byly vazby na lidi, spíš ten osobní kontakt, co vám pomohl?

Spíš to, že jsem se naštvál. Prostě jsem si řekl – tak takhle už to dál nepůjde. Rozhodl jsem se – jo! To jsem se opravdu naštvál, když jsem byl v tý Praze. Tak jsem se potřeboval dostat do (název města), což je nějakých ...- 300 kilometrů? - No je to 300 kiláků, ale já teďka počítám spíš... no je to nějakých 360 Kč. Já jsem se fakt naštvál a za večer ... no o půlnoci už jsem je měl, se mi podařilo je sehnat. – *A jel jste?* - No druhý den ráno už jsem jel. Abych si zařídil prostě socku a tadytyhle věci. - *Kvůli trvalému pobytu jste musel do (název města)?* - No jasně, trvalej pobyt...bez trvalýho pobytu nic nenaděláš...prostě bez trvalýho pobytu tě nikde jinde nezaregistrujou. Musí se jet prostě na trvalej pobyt a nikoho nezajímá, že mám třeba tady ubytovnu nebo tak, že tady chodím na azylák. Trvalej pobyt je tam a prostě ... je to prostě takový na houby.

Co je pro vás v životě opravdu důležitý?

Co je pro mě důležitý... Zázemí, jistota. Mít zázemí a jistotu.

Z čeho to čerpáte? V jaké situaci se cítíte, že tu jistotu máte?

Jak kdy. Většinou je pro mě jistota, když mám práci, protože je mi jasný, že dostanu výplatu a můžu si zaplatit bydlení, můžu si pořídit věci, který potřebuju, to je třeba jistota. Bejvala doba, když jsem třeba měl jistotu ve vztahu, jo... Když se třeba nepodařilo mě, když jsem třeba přišel o práci, tak třeba přítelkyně měla práci, nějaký peníze byly na hromádce. To člověk prostě chvílku vydržel. Zatnul zuby, trochu se uskrovnil a tu práci sehnal prostě. Byla tam ta jistota, že na to člověk prostě není sám. Třeba jistotu v penězích se snažím nehledat. Jako měl jsem našetřený, ale to už dávno není. To není jistota prostě, to člověk rozkutálí a je to.

Práce je hodně důležitá věc?

Práce je hodně důležitá věc. Když se člověk nenarodí do milionářské rodiny, musí pracovat. Práce je...práce, vztah,... bejvala to rodina dřív – to už teďka nefunguje. Nemůžu říct, že rodina jakoby ne, třeba Petr (syn) mi hodně pomohl.

Když člověk začne něco budovat, tak prostě musí mít tu jistotu, aby prostě po chvílce na jednu nezjistil, že nemá z čeho, nemá jak a ... všechno, co do té doby prostě udělal, může zahodit. Taky se mi to stalo...není to nic příjemného, když člověk něco buduje a buduje a pak od toho musí odejít a musí to všechno nechat ležet. To prostě je hodně deprimující, to není potom na jednu flašku potom... to byl potom třeba tříměsíční tah. Dokud bylo za co, tak prostě... Je to hodně blběj pocit... je to něco co prostě... co člověk jako ...opravdu ...musí být hodně silnej, aby to ustál. Já jsem tady ty stavy nikdy neustál, vždycky to skončilo v chlastu. Kdybych to nedělal, tak by to dopadlo úplně jinak.

Je práce velká změna, musel jste změnit svoje návyky?

Jo, musím ráno brzo vstávat ... to mě zabije. (smích) Jako chodit do práce na čtvrt na šest to je jako... našťěstí je to na směny, takže je to tejdén tak a tejdén odpolední, to člověk nějak vydrží ... pak zrelaxuje nějak. Jako nedokážu si představit, že bych chodil furt na ráno, to jako...to jsem neuměl nikdy. Devadesát procent co jsem pracoval, tak jsem měl volnou pracovní dobu.

Část 2.

Jaké to je vrátit se zpátky do práce, co je na tom dobrého a jsou nějaká negativa?

Dobry je na tom to, že si člověk, nebo teda já, si začne připadat užitečnej. Že prostě to sebevědomí tam je nějaký... že prostě člověk něco dělá, má za to to ocenění...že ta výplata tam prostě je. Třeba časem i ty lidi, že ho začnou brát jiným způsobem, že se na něj dívají jak na normálního člověka. No negativa... no to vstávání. Jinak tam negativa nejsou. No že člověk musí vstávat no... Zodpovědnost, že člověk prostě musí. I když se mu nechce, i když ho bolí hlava.

Hraje nějakou roli i kolektiv?

Tak kolektiv určitě. I když já jsem trochu samotář, tak v podstatě ... mám lidi rád. Dlouho sám nevydržím prostě... Jsem takovej ukecanej člověk, rád jsem mezi lidma. Jinak lidi v kolektivu, tak to mi nikdy problém nedělalo. Jako prostě vždycky se najde třeba jako

někdo, kdo je ... s kým je to těžký, ale jako je to jenom práce, pak zase člověk přijde domů. To mi nevadí, já vydržím s každým. Jo, já se tam těším. Se spolupracovníkama prostě nemám problém. To není jako třeba rodina, nebo když musíte s někým bydlet a byl byste s ním pořád. Je to prostě práce...jdete do ní a pak zase jdete domů. Neměl jsem nikdy problém.

Co vám v začátcích v zaměstnání pomohlo?

Určitě jsem chodil do práce rád a ta povinnost... že prostě člověk musí, to mi pomáhá. Musí každý ráno vstát, i když se mu nechce a když se necejtí dobře, ale prostě vstane, protože musí. – *S tím nemáte problém?* – Ne. Jako, ne, že bych vstával rád (smích), ale prostě vim, že musím, tak vstanu. Taky mi pomáhá, když to není jednotvárná práce, nemám rád jednotvárnost. Jako nikdy jsem neměl rád takovou tu práci, kdy děláte jako stroj prostě...bezmyšlenkovitě a pořád dokola to samý. Ale tak jako jasný, když musím, tak to taky vydržím ...určitě lepší mít takovou práci, než žádnou. Musím se nějak žít, že jo ... Ale jako mám rád tvůrčí práci, aspoň prostě něco jakoby vytvářet... A dokážu jakoby jít i nad rámec těch povinností, toho co prostě musím ... dokážu do toho něco přidat a i třeba trochu zariskovat. Vymyslet, co by se dalo dělat jinak. Mám radost, že mám práci teď. – *A jaká je? Když jste mluvil o jednotvárnosti a tvůrčí práci?* – Jo jako je to dobrá práce, mám radost, že ji mám... Dělán v dřevodílně...se dřevem je dobrá práce... člověk nesmrdí. A jde domů a vidí za sebou aspoň něco udělanýho, jo já se tam těším. Jednotvárná není... aspoň za sebou něco vidím.

Co Vám přináší práce?

Peníze, jistotu. Chodím do práce, bydlím. Nechodím do práce, jsem na ulici ... a stejně se musím o sebe starat. To je prostě jednoduchý. Určitě mi přináší peníze, a proto můžu bydlet.

Máte nějakou představu o ideální práci?

Měl jsem rád svou práci, co jsem dělával. Prostě počítače, programy ... to je můj sen. Takhle práce, co teď mám je dobrá, jsem rád, že jí mám. Ale tak jako určitě bych nejradši pracoval s počítačema, prostě ta informatika mě baví, je to můj koníček. Tam bych se prostě rád vrátil Ale to s mým trestním rejstříkem je prostě nemyslitelný ... takovou práci sehnat ... to je prostě problém. Ale jako určitě bych strašně rád se k tomu vrátil. Byl jsem vždycky

ochotnej udělat i víc, než co jsem jenom musel. Prostě dávalo vám to naplnění... Jo, jsem rád, že mám tuhle práci, kterou teď mám.

Jak ovlivňuje skutečnost, že pracujete (máte zaměstnání), Váš život?

No tak určitě ovlivňuje, to je jasný, to hodně. Prostě to, že chodím do práce znamená, že bydlím, že nějakým způsobem funguju. Že nejsem na ulici ... prostě vidím před sebou aspoň náskou tu budoucnost ... že to není úplný živoření... že tady prostě jen nesedím a nečumím před sebe. Že to prostě není jen to přežití ... že mám pocit, že je to zase aspoň trochu život... že mám zase pocit, že aspoň k něčemu trochu sem. Jak jsem říkal – chodím do práce, tak bydlím a tak aspoň nějak trochu funguju... A můžu začít třeba i trochu plánovat dál, můžu začít rozvíjet něco. Ale jako bez práce na tohle vůbec není pomýšlení... prostě nemyslitelný, protože jako proč by se člověk o něco snažil...

Jak by se dala situace nezaměstnaných bezdomovců řešit?

Nevím... myslím, že je to prostě neřešitelný. Ekonomicky neřešitelný ... no prostě neřešitelný. Stát na to prostě nemá ... prostě je to podle mě neřešitelný. Jako dobře, řešením třeba můžou být nějakým způsobem komunity jo... který prostě někde nějakým způsobem fungují, jako jo a oni fungují. Ale stejně jsme zase u toho – z čeho budou ty komunity žít prostě? Není práce a prostě mají smůlu. Jo jako, můžou si tam pěstovat něco, nějakou zeleninu... něco vyrobit... ale to prostě nestačí, to je nikdy neuživí. Oni potřebují nějakou práci, potřebují ty lidi pracovat a vydělávat si. A to se prostě nedá zařídit... Když si to tak vezmete, tak třeba v Praze je kolem 10 000 bezdomovců. Jako to kdyby chtěl někdo řešit... to prostě nejde, to je neřešitelný... Normální lidi nemají práci, pořád se někde propouští... A deset tisíc pracovních míst, to nemají ani ty největší fabriky. Člověk musí brát v úvahu, že to prostě navíc jsou lidi, který mají spoustu problémů a kolikrát nejsou schopný se vrátit, často nemají čistej rejstřík... jako vrátit se zpátky do práce je ... není to jednoduchý. Člověk potřebuje nějaký zázemí, to není jen najít si práci ... To jsem ještě byl na ulici, v zimě mi omrzly prsty na nohách, tak jsem byl náskou chvíli u jeptišek v nemocnici, mě tam nechali. A tak jsem se s nima domluvil, že bych tam mohl zůstat dýl, i když se mi to už zahojilo a že bych si našel práci a oni by mě tam nechali první měsíc, do výplaty. Tak jsem si našel práci, podařilo se mi to v kanceláři, byl jsem rád. Jenže pak za mnou přišla matka představená, že jako musím příští týden odejít, že už tam nemůžu zůstat. Takže jsem byl

zase na ulici a o práci samozřejmě přišel. To se nedá začít chodit do práce bez zázemí... to prostě nejde.

Je záznam v trestním rejstříku omezením?

No tak jako určitě... zásadním. Jako v dnešní době musí už i popelář mít čistej rejstřík! Jako to jsem fakt netušil ... to jsem koukal jako blázen. To jsem byl ještě v Praze a viděl jsem, že mají u popelářů volný místo. A to jako ne řidič, prostě ten popelář přímo, co ty popelnice vysypává. Tak jsem šel na pohovor, jo jako všechno dobrý, všechno se jim líbilo. Jo jo jako dobrý, tak mi vás vezmem a doneste nám výpis z trestního rejstříku. Tak jim říkám, že ale jako mám záznam a vysvětlil jsem jim, jakože za co a tak... no tak to je nám líto, prostě smůla. Tak jako když už i k popelářům ... to jsem prostě nechápal... Jako abych neukradl popelnice nebo co? No takže prostě trestní rejstřík problém no... V tomhle je ten trestní systém prostě ... prostě je to takový, jaký to je. Lidi by chtěli pracovat, ale prostě tahle společnost naše prostě je nastavená tak, že trestá dvakrát. Jednou jasný – něco si provedl, byl si prostě blbec ... u mě v tom byl vždycky chlast ... tak prostě jdeš sedět a jsi potrestanej. To prostě jako beru. Tak si to člověk odsedí, pak vyleze a báb, pěkně potrestanej podruhé. Chceš práci? Ukaž rejstřík ... jo ty máš záznam? No tak to máš smůlu. A člověk prostě nesežene práci, i kdyby chtěl ... má prostě smůlu... A skončí na ulici a prostě porad' si sám. A dneska prostě ten rejstřík už chtěj fakt všude ... ve stavebnictví, to jako vůbec, tak si ani neškrtnete. Prostě i v těch normálních pracích obyčejných ... prostě není šance. Je to prostě tady takový no.

Vidíte nějaké řešení?

Jo jako požádal jsem si o vymazání toho rejstříku. To se dělá někde na Pankráci, tam je jeden soud, kterej to prostě dělá pro celou republiku. Tak jsem si tam zažádal, takže za pět let, když budete mít štěstí, vám tam ten záznam vymažou. Ale jako co máte dělat těch pět let, než ho máte čistej? Co mám prostě dělat, jak se mám žít? To vám jako nikdo neřekne. Jako já to chápu, člověk něco proved, musí si jako ten trest ... ale jako prostě platím za to prostě dalších x let. Prostě neseženu práci a tím, že nemám práci, takže jsem na ulici, nebo na azyláku teda ... v tom je to prostě takový.

Jakou podporu ze strany okolí jste potřeboval, co Vám při hledání zaměstnání pomohlo?

No tak jako pomoc ... no jako ty charitativní organizace ... to prostě není pomoc no, ty nikomu nepomůžou. – *Proč myslíte, že nepomůžou?* – No tak jako polívka prostě není pomoc ... to nic neřeší. To je prostě jenom záplata... to nic neřeší. Najít práci, to oni vám prostě nepomůžou ... to ani nejde, to není v jejich silách. A odrazit se od toho dna ... k tomu prostě člověk tu práci potřebuje, bez toho to nejde. To prostě nějaká polívka nespraví. Člověk prostě potřebuje práci ... potřebuje sehnat práci ... neřešit prostě ... řešit už jiný věci. Jako ty charitativní organizace, oni za to nemůžou prostě, to jako nic proti nim.

Jak vnímáte možnosti uplatnění lidí bez domova v dnešní společnosti?

Nevim ... jako prostě sehnat práci je těžký ... zvlášť když máte nějaké záznamy nebo něco. Na druhou stranu prostě, člověk, kterej chce, tak to nějak udělá ... nějak to zkusí prostě. Rozhodne se a zkusí něco prostě ... i když to prostě není lehký ... je to těžký. Ale jako dá se to ... aspoň třeba nějakou brigádu, i když to taky jako není řešení, ale jako aspoň něco. Ale jako je to těžký.

PŘÍLOHA P III: NÁVRH PROJEKTU „PŘÍMÁ PRÁCE S LIDMI BEZ DOMOVA PO VÝKONU TRESTU“

Popis projektu

Cílem projektu je vytvoření komplexního programu zaměstnanosti, který podpoří sociální integraci osob bez přístřeší, které v minulosti prošly výkonem trestu. Těmto osobám bude poskytnuta podpora ve formě zajištění pracovního místa a následné pomoci při obnově pracovních návyků. Projekt se zaměřuje jak na tvorbu pracovních míst, kdy vzniknou ve spolupráci s městským úřadem a místními neziskovými organizacemi nová pracovní místa, tak i s následnou pomocí a podporou klientů.

Současně s nástupem do zaměstnání bude klientům poskytnuto poradenství a pomoc při zařazení do projektu, dále také v jeho průběhu i po skončení projektu. Na základě zjištěných skutečností, kdy při změně životního stylu u lidí bez domova záleží především na vlastním rozhodnutí začít svou situaci řešit, bude projekt zaměřen na ty osoby, které samy projeví iniciativu se svou situací něco dělat. Toto rozhodnutí bude následně podpořeno poradenstvím a podporou motivace v rámci projektu.

Cílovou skupinou projektu jsou osoby bez přístřeší, které prošly v minulosti výkonem trestu. Tyto osoby jsou extrémně ohroženy sociálním vyloučením z důvodů dlouhodobé nezaměstnanosti (déle než 6 měsíců), svým stavem bez domova a navíc velmi těžkým postavením na trhu práce vzhledem ke svému záznamu v rejstříku trestů. Důležitým kritériem pro výběr osob pro zařazení do projektu také bude, zda osoby nemají zjevný problém s alkoholem. Při výběru podpořených osob se bude také vycházet z vyjádření sociálních pracovníků příslušného zařízení, které osoba navštěvuje.

Cíl projektu

Hlavním cílem projektu je podpora sociální integrace osob bez přístřeší a to se zaměřením na osoby se záznamem v rejstříku trestů. Osoby z této cílové skupiny budou vedeny k obnově pracovních návyků a motivovány ke změně životního stylu.

Projekt reaguje na potřeby dlouhodobě nezaměstnaných osob bez domova, které mají záznam v trestním rejstříku. Základním cílem projektu je vytvoření komplexního programu zaměstnanosti, který povede k posílení pracovní integrace dlouhodobě nezaměstnaných osob bez přístřeší. V rámci projektu bude osobám z cílové skupiny zajištěna, ve spolupráci

s místními neziskovými organizacemi a také s příslušným městským úřadem, pracovní místa na dobu určitou. Po celou tuto dobu budou mít osoby zapojené do projektu možnost supervizních a motivačních sezení, kterých se budou účastnit dobrovolně, minimálně však jednou měsíčně. Po ukončení projektu bude osobám, které úspěšně ukončili projekt, vydáno osvědčení o úspěšném absolvování projektu. Toto osvědčení by pak mělo být jakousi formou doporučení při ucházení se o zaměstnání.

Konkrétní podpora a pomoc v rámci tohoto projektu spočívá v zajištění zaměstnání osobám zapojeným v projektu. Následná podpora formou poradenství, supervizních a motivačních setkání. Osoby z cílové skupiny budou vedeny k plnění jasně stanovených kritérií úspěšného zvládnutí projektu a to jsou – odpracování alespoň 6 měsíců v zajištěném zaměstnání (kromě situace, kdy si osoba najde zaměstnání), účast nejméně na 6 supervizních a motivačních sezeních. Osoby zapojené v projektu budou také vedeny k aktivnímu zajištění si vlastního bydlení.

Projekt se také dále zaměří na následnou pomoc a podporu osob z cílové skupiny po ukončení projektu, a to při jejich udržení se na trhu práce. V rámci této pomoci budou mít osoby zapojené do projektu i nadále k dispozici možnost poradenství a motivačních sezení.

V rámci projektu bude osobám z cílové skupiny také poskytnuto speciální poradenství v právních otázkách a to především v oblasti tzv. zahlazení odsouzení – výmazu rejstříku trestů.

Inovativnost projektu

Osoby zařazené do projektu budou vybírány z řad klientů sociálních zařízení, které se zaměřují na práci s lidmi bez domova. Projekt bude zaměřený speciálně na osoby, které prošly výkonem trestu a nyní díky záznamu v trestním rejstříku patří mezi velmi znevýhodněné uchazeče na trhu práce.

Inovací projektu je propojení nabídky pracovních míst se sociální prací a skupinovým i individuálním poradenstvím formou konzultací, supervizních a motivačních sezení. Pracovní místa jsou vytvořena s ohledem na možnosti a schopnosti osob z cílové skupiny a zařazení osob do práce bude formou „rychlého umístění“.

Takto komplexní podpora je inovací, která by měla přinést vyšší úspěšnost práce se znevýhodněnými osobami a zároveň by měla přispět ke zlepšení vztahů osob z cílové skupiny se zaměstnavateli, místními organizacemi, spolupracovníky a celou společností.